

89

ԱՐԱՅ ԵՒ ՇԱՄԻՐԱՄ

ԴԱՍՊԱՐ ԻՓԷԿԵԱՆ

1916 ՅՈՒԼԻՍ, ԹԻՖԼԻՍ

ՊԷՅՐՈՒՅ
ՏՊԱՐԱՆ ՀԱՅ ՃԵՄԱՐԱՆԻ
1948

891.99

993

11-99

peptide of

upreg h

2

891.99

h 99

ԱՐԱՅ ԵՒ ՇԱՄԻՐԱՄ

ԴԱՄՊԱՐ ԻՓԷԿԵԱՆ

1916 ՅՈՒԼԻՍ, ԹԻՖԼԻՍ

ՊԵՐՈՒՅ
ՏՊԱՐԱՆ ՀԱՅ ԺԵՄԱՐԱՆԻ
1948

737

893

A III
6258

ԱՄԳԻՄԱՆ ԿԻ ՑԱՂԱ

ԿԸ ՆՈՒՐԵՄ

ԿՆՈՋՍ ՀՈՒՓՍԻԿԻՆ

ԽՈՐ ՍԻՐՈՎ ՈՒ ԳՆԱՀԱՏԱՆՔՈՎ

ԳԱՍԳԱՐ ԻՓԷԿԵԱՆ

ՊԵՂԱՆՈՒՄ, ՍԻՂԱՆՈՒՄ ԵՆՈՒՄ

ՊԵՂԱՆՈՒՄ, ՍԻՂԱՆՈՒՄ ԵՆՈՒՄ
ՊԵՂԱՆՈՒՄ, ՍԻՂԱՆՈՒՄ ԵՆՈՒՄ
ՊԵՂԱՆՈՒՄ, ՍԻՂԱՆՈՒՄ ԵՆՈՒՄ

ՆԻԿՈՒ ԱՂԲԱԼԵԱՆԻ ՅՕԴՈՒՆՈՐ ԱՌԱՋԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՄԱՆ ԱՌԻԲՈՎ *)

Բէյութի «Կրիստալ» թատրոնում, Յունիս Գին, Երեկոյնան, բեմադրուեցաւ Գ. Իփէկեանի հեղինակած թատերախաղը — «Արա և Շամիրամ»: Այս բեմադրութիւնը, որ մի զեղարուեստական վայելք եղաւ հանդիսատես հասարակութեան համար, Լ. Շանթի «Օշին Պայլից» յետոյ երկրորդ մեծ ձեռնարկութիւնն էր Համազգային Ընկ. Սուրիոյ խնամակալ Մարմնի: Երկու գէպքում ևս բեմադրւում էր ինքնուրոյն մի գործ և առաջին անգամ, եւ ընական է. Համազգային Ընկերութիւնն իբր հայ մշակոյթի պաշտպան և սատար՝ կարող էր և պէտք է ցուցադրէր միմիայն ինքնուրոյն գործեր և իր հագածու բեմադրութեամբ ցոյց տար իր մեծարանքը հայ ինքնուրոյն գրականութեան:

Որոշուած էր կանգ չառնել նիւթական զոհողութեանց ուղեւ՝ հնարաւոր չափով կատարեալ բեմադրութիւն յաջողցնելու համար: Համազգային Ընկերութիւնը չէր կարող հանդուրժել որ թատերական ինքնուրոյն մի երկ, առաջին անգամ բեմադրուելով՝ հանդիսականի աչքին երեւար ողորմելի կերպարանքով: «Կամ լաւագոյնը, կամ ոչ չինչ» — այս է եղած Համազգային Ընկերութեան տեսակէտը՝ ինչպէս միշտ, նաև այս անգամ: Նիւթականից առաջ նա հետաժող է բարոյական արդիւնքի և կարծում է, որ եթէ բարոյականը ապահովուի՝ նիւթականը «յաւելցի» ինքնին: Եւ իսկապէս հանդիսականների վերկայութեամբ Բէյութին այսքան չքեղ և կատարեալ բեմադրութիւն տեսած չէր:

Մ. Ալիօնեան, տաղանդաւոր ճարտարապետ և նկարիչ, իր մեծարժէք մասնակցութիւնը բերաւ այս գործին անձնուիրաբար: Ինքը գծագրեց հագուստները, խոյրերի, կօշիկների, զէնքերի և դիմագծերի օրինակները, Ասորեստանի և Ուրարտական ոճով. նրանց համեմատ պատրաստուեցան այդ ամէնը: Աւելի քան երեսուն անձեր երեւցան բեմի վրայ: Բոլորը հագուած, զինուած և զարդարուած այդ երկու ոճով:

*) Յուլիան 1934. Յունիս 22, 23, 25 եւ 26:

Մ. Ալթունեան, զոհելով իր հանգստի ժամերը, երեկոյան ժամը 9էն մինչև գիշերուան 1—2ը, աւելի քան երեք շաբաթ շարունակ անդադրում աշխատանքով նկարեց երեք ընդարձակ տեսարաններ 6 ք. X 5 մէթր տարածութեամբ և տասնեւթը բեմակողի պատառներ 5 ք. X 5 մէթր մեծութեամբ։ Այս աշխատանքը կատարելու համար պէտք եղաւ յատուկ բնակարան վարձելու, որի ընդարձակ սրահի մէջ հազիւ հնար եղաւ տարածել և նկարել այդ մեծ տեսարանները։

Մեծ պատառներից առաջինը Արայի պալատի դիմացի որմն է, զուգահեռ և լայն կամարներով, որոնցից մէկի վրայ երկու կողմից նստած են երկու արծիւներ վիշապի տուտով՝ պտտրաստ թռչելու։ Առաջին հայեացքից թւում է թէ նրանք՝ ընդհանրաց սպառնում են իրար։ Մեծուստ նայելով՝ նրանք նստած են վեհօրէն հանդարտ։ Նրա կու արծիւներին բաժանում է արեւաշող մի կապոյտ տարածութիւն։ Երկրորդ պատառը Շամիրամի պալատի երկու կողմերը բարձր պատուանդանի վրայ կեցած են ամենի ցուրե՝ մարդագլուխ և թեւաւոր, իրիւս պահապան։ Մինչդեռ առաջին պատառը իր տաք զոյներով, ուր մեծ տեղ ունի երկնագոյնը՝ թողնում է ջրամբն տպաւորութիւն և սլացք է տալիս դիտողի հոգուն, երկրորդ պատառն իր լուրջ զոյներով և ցլամարդերի հաստաբեւտ կեցածքով թողնում է հզօր ու բիրտ ուժի տպաւորութիւն։ Այս երկու պատկերների մէջ նստած են երկու աշխարհներ — հզօր Ասորիստանը և ըմբոստ Ուրարտուն։ մէկը սրաթեւ ցուլ, միւսը սլացիկ արծիւ։ Երրորդ պատառը մի սքանչելի ծովանկար է։ Հեռուն երեւում է սպիտակափառ Սիփանը, աջ կողմից ամենի ժայռն է, որ յետոյ դարձաւ Շամիրամակերտ, իսկ միջոցը երկնակապոյտ ծովն է այնքան լուսապայծառ ու հմայիչ, որ թւում է թէ հայրենի երկրի մէջ են, հայրենի ծովի ափին։ Անհուն խորութիւն ունի այդ պատառը. այնտեղ զգացւում է Հայաստանի ջինջ օդը։ Բեմակողի պատառներից 12ը սիւններն են, մնացածը ժայռեր ու ծառեր, որ չրջանկում են ծովի տեսարանը։ Այս մեծարժէք պատառները մեծապէս նպաստեցին բեմադրութեան զործին և խորացրին երկի տպաւորութիւնը։

Շքեղ էին և հագուստները թէ Նուարդի, թէ Արայի և թէ Շամիրամի, ինչպէս նաև իրենց արդուդարդը, թազն ու սաղաւարտը։ Տեսարանները, հաղուստները, զարդերն ու զէնքերը կաղմում էին մի ներդաշնակ ամբողջութիւն։ Ասորիստանի պաշտօնատար անձերն իրենց սեւ, երկար և հիւստած մօրուքներով և նշանեւ աչքերով ստեղծում էին պատրանքը վաղուց շիջած մի կեանքի։ Այո՛, իրաւամբ կարելի է ասել թէ Բէյրութ տեսած էէր այսքան հարուստ և անթնրի մի բեմադրութիւն։

Ներկայացման փորձերը տեսցին մօտ մէկ ու կէս ամիս: Բնագիրը գրուած է չափով և յանգաւոր տողերով: Այս կարգի դերերը պէտք է անթերի իւրացուեն, որովհետեւ անկարելի է մոռացումը դարմանել որեւէ դիպուածական կարկառանով: Դերակատարները — մեծագոյն մասով պատանիներ և երիտասարդներ — սիրով և կանուխաւոր յանձնեցին փորձերին, որ տեւում էին երկուշաբթի ամիս ետ-թուկէսէն մինչև կէս գիշեր: Ոմանք գալիս էին վրանաքաղաքից և վերադառնում ուշ գիշերով՝ հետեւեալ օրն իրենց օրապահիկի աշխատանքին գնալու համար: Բոլորը համբարութեամբ տոկացին Գ. Ի. փէկեանի երեմի, ջղադրդիւ դիտողութիւններին, ջանացին և յաջողեցան օգտուել նրա ցուցումներէր, լաւ սերտեցին իրենց դերերն ու պահուածքները և հակառակ իրենց բնական ամփոքութեան՝ բաւարար չափով կատարեցին իրենց դերերը: Իր անձանձրոյթ և մշտապէս ուշադրութեամբ Գ. Ի. փէկեան կարողացաւ ներշնչել դերակատարներին լուրջ վերաբերում դէպի գործը: Նայելով նրա յոգնեցուցիչ աշխատանքին՝ դերակատարները սիրով համակերպեցան ամէն զոգութեան՝ յաջողեցան յաւ ծանր գործը:

Եթէ չհաշուենք չորս կարեւոր դերակատար որ դրսից էին, կարող ենք ասել, որ այս ներկայացումը Գ. Ի. փէկեան ընտանիքի և Հայ Ճեմարանի աշակերտութեան գործն եղաւ: Գ. Ի. փէկեան թէ՛ դեռ կալուար էր թէ՛ դերակատար (Սուրբակ). Տիկ. Հ. Ի. փէկեան կատարում էր Շամիրամի գեղարին դերը. իրենց աղջիկը՝ Հ. Ի. փէկեան՝ պտտանի կարդոսի դերը: Հայ Ճեմարանից 15 հոգի (9ը դասարաններէն և 6ը լսարանէն) մասնակցած էին այս ներկայացման: Ճեմարանի Գրքոցակոն բաժնէն ելած վեց աղջիկներ բերած էին իրենց մասնակցութիւնը՝ կազմելով Շամիրամի և Նուարդի շքախումբը: Գ. Ի. փէկեանի փորձ ձեռքերի մէջ այս երիտասարդ խմորն ստացաւ ձեւ ու կերպարանք և մեծապէս նպաստեց ներկայացման յաջողութեան: Այս աշխատանքի շնորհիւ մի քանի տարի յետոյ Բէյրութը կ'ունենայ թատերասերների մի լուրջ և փորձուած խումբ: Եւ սա անշուշտ ծառայութիւն չէ, որ Համազգային Ընկերութեան կ'ամապալ Մարմինն անում է Բէյրութի հայ համայնքին:

Գ. Ի. փէկեան իր Թատերախաղի նիւթն առած է Հայոց առասպելից Արայի մասին: Այդ առասպելը սփայն դրամատիկական գործողութեան ասարեք չունի իր մէջ: Արա և Շամիրամ իրար չեն հանդիպում երես տա երես: Հիրոսների ներքին աշխարհը երկընտրանքի առջև չի դրուում. Շամիրամ տարփանքն ունի Արայի. Արան մերժում է անլիբեռօգհ: Առասպելը շատ աւելի քնարական զեղումներին իւր իւրով է մատակարարել. քան զբանաստեղծական գործողութեան: Բայց առասպելի շրջանակն այնքան լայն է և գծերն այնքան ընդ-

հանուր, որ ազատ ասպարէզ է տալիս ստեղծագործ երեւակայութեան: Այս ազատութիւնից լայնօրէն օգտուած է Գ. Իփէկեան դիմադժելու համար մի քանի անձեր և կացութիւններ և մանաւանդ ցուցադրելու համար Շամիրամի ցայտուն դէմքը:

Քանի որ երկն անձանօթ է հասարակութեան՝ մենք ստիպուած ենք տալ նրա բովանդակութիւնը: Վարագոյրը բացուելուն Արգամ, որ մի ծերունի զօրական է, Գողթան տէրը Սուրմակ, նոյնպէս մի ծերունի և մի ուրիշ զօրական ընդառաջում են Արային և նրա հարցումին պատասխանելով յայտնում են, թէ դեսպաններն ուղարկուած են հպատակ ազգերին: Այնուհետեւ խօսքը դառնում է Արայի և իր հօր Արամի քաղաքականութեանց տարբերութեան շուրջ. որքան մէկը վճռական էր, կտրուկ ու խիստ, միւսն այնքան մեղմ էր, չըջահայեաց և խաղաղ: Արգամ և զօրական գռչ չեն այս վիճակից: Սուրմակ հաւան է այս նոր քաղաքականութեան: Արան մեկնում է իր ընթացքի պատճառները և վստահացնում Արգամին, որ երբ մարտայնփորը հնչէ՝ «Արան էլ կուռւմ կը դառնայ Արամ: Առիժից դառնուկ չի ծնում երբեք», ասում է նա: Այդ ժամանակ լուր են տալիս թէ Շամիրամից դեսպաններ են հասել: Նրանց ընդունում է Արգամ: Երրորդ և վերջին անգամն է, որ դեսպան է գալիս: Նրանցից մէկը, պերճաբան մի դիւանագէտ, յայտնում է Արային Շամիրամի տարփանքը և հրաւերը գալ, տէր դառնալ և՛ թագուհուն և՛ իր պետութեան: Արան մերժում է: Դեսպանը բարձր ոգեւորութեամբ դրուատում է Շամիրամի հրապոյրները. «Դու չգիտես, ասում է, թէ ի՞նչ ես մերժում»: Սուրմակ խորհուրդ է տալիս առաջարկն ընդունել: Արգամ զուսպ է: Միւս դեսպանը, որ մի զօրական է, սպառնում է քար ու քանդ անել Հայաստանը, եթէ Արան յամառէ մերժել, և Արայի կնոջը յանձնել ասորական զօրքի մոլուցքին: Այս խօսքի վրայ շողում են սուրերը, բայց Սուրմակի միջամտութեամբ և Արայի ուշաբերումով՝ փորձանքն անցնում է:

Առաջին դեսպանը փորձում է Արայի վրէժը յարուցանել Շամիրամի դէմ՝ հրաւիրելով միմիայն մէկ օր կեղծել և Շամիրամի տէրը դառնալով՝ լուծել Նինոսի վրէժը: Արան հասկանում է դաւը և պատասխանում. «Արի տղամարդն իր վրէժն ու ոխ սուրով է լուծում և ոչ իր դէմքի գեղով և կամ մեղկ դաւով կանացին և խրոխտ ու համարձակ հիմնաւորում է իր մերժումն ստելով թէ Շամիրամը՝ կրքերի գերի՝ անկարող է սիրել. թէ ինքն ունի մի կին՝ ամաքուր ինչպէս ձիւնն Ազատի գլխին», որի մի մասը չի փոխի Շամիրամի հետ. թէ ունի մի երկիր, ազատ և անկախ, որ չէր կամենայ Ասորոց թագի մի աննշան քարը դարձնել և ունի մի բանակ, որից Նինոսն իսկ սովորեց դողալ: Շամիրամն, սպառնում է երկիրս աւերել, ասում է

Արան. Թող դայ, բայց չյուսայ գտնել անկողին Արայի գրկում, այլ
 «Ինչի կողքին հայկորեն կերտած մի նոր գերեզման, քանդերն իր
 զօրքի զկանդունած վրան»։ Քանիները ձեզանից ասում է Արան զեռ-
 պաններին՝ «այդ սեզ աղիճի հրապոյրն էք վայելել»։ Այս անա-
 քական խօսքի վրայ Սուրմակ միջամտում է գողահար։ Արան ար-
 տաքսում է նրան ասելով թէ դու չգայրացար երբ Հայոց Տիկնոջ
 մասին անարգանք լսեցիր։ — Ասացէք Շամիրամին, շարունակում է
 Արան, որ Հայոց նահապետը «չի զիջում ողջոյն ուղարկել նրան» և
 մերժում է ընդունել նոր քեապաններ։ Այնուհետեւ կարգադրում է
 ուղեկցել զեապաններին մինչեւ սահման և Ասիրիայից փակել ամէն
 անցքը։ Եւ անմիջապէս զօրահաւաքի հրաման է արձակում, որից զո՞-
 են մնում Արգամ և զօրականը։ Այս միջոցին ներս է վազում կար-
 դոս, Արայի որդին, մի աշխոյժ պատանի, որ լսել է թէ չուտով կը-
 ուի պիտի լինու և խնդրում է հօրը, որ իրան ևս տանի, իր դայեակ
 Արգամի վկայութեան դիմելով և հօրը համոզել փորձելով թէ ինքն
 արդէն չափահան է. իր ձեռքը վարժ է հօր սուրին և մինչեւ իսկ Ար-
 գամի զարկը խուսափած է հինգ անգամ։ Արան սիրով ու մեղմու-
 թեամբ յետաձգում է զործի կարգադրութիւնը։ Ներս է գալիս Հայոց
 Տիկինը — Նուարդ. կարդոս և Արգամ հեռանում են։ Տիկինը լսելով
 թէ զեապանները մեկնած են մերժուած՝ խնդրում է Արային յետ
 դարձնել նրանց և Շամիրամի առաջարկն ընդունել և պատմում է
 իր տեսած երազը, որ մահ է գուշակում Արայի համար։ Արան հան-
 դեստացնում է կնոջն ասելով թէ պէտք է զո՞ մատուցանել և որ
 մահը մարդու բաժինն է. որ սխալ է Սուրմակի կարծիքը իբր թէ
 Նուարդն է միակ պատճառը իր մերժումի։ Այնուհետեւ նա պատմում
 է Շամիրամի մասին, թէ ինչպէս իր իսկ ձեռքով սպանած է Նինու-
 սին և կոտորել տուած իր որդիներին, որ զարմանքով լսում է նը-
 ւարդ և չի հաւատում։ Լսելով որ Արայի մերժումը վտանգ է ըս-
 պառնում նաեւ երկրին՝ նա նորից խնդրում է ընդունել Շամիրամի
 առաջարկը, եթէ հնար չկայ պատերազմից խուսափելու, չկամենալով
 իր ամուսնու մահուան և երկրի կործանման պատճառ դառնալ, բայց
 նկատելով Արայի գովամակութիւնը՝ նա խնդրում է գոնէ կորագոսին
 չտանել կռուի, խոստանալով այսուհետեւ աւելի արժանի լինել Հա-
 յոց Տիկնոջ բարձր դիրքին և մեկնում է Արայի գորովալից հայեաց-
 քի տակ։

Երկրորդ գործողութիւնը կտարւում է Շամիրամի պալատում։
 Նինուաս, Զրադաշտի և Շամիրամի սիրոյ պտուղը, երազում է նայե-
 լով հեռուն, մինչդեռ մի սարուկ, աշխատում է նրա լսողներին թա-
 փանցել, երբ լուր են տալիս թէ Մարաց նահապետը գալիս է։ Նա
 եկած է Շամիրամի հրաւերով, մինչդեռ Նինուաս լուր իսկ չունի։

կարծելով թէ Շամիրամ հին սէրը յիշելով՝ կանչել է իրան՝ նա լըսում է Նինուասից, որ դշխոն Արային ուղարկած դեսպանների վերադարձին է սպասում անձկութեամբ: Զրադաշտ հիւսիթափ է: Նինուաս խնդրում է վերջ տալ կացութեան: Մարաց նահապետը խորհուրդ է տալիս լուռ մնալ և անտարբեր: «Վաղ է դեռ» ասում է նա: Աղքարարում են, որ գալիս է թագուհին: Բազմած գահաւորակին, ուսումբարձ, չքեղ, գեղեցիկ ու փառահեղ մտնում է թագուհին և իջնելով պատգարակից, բարձրանում է ոսկեպատ գահը: Լրտեսի զեկուցումը լսելով՝ խստութեամբ կանչում է իր մօտ Նինուասին և սպառնալից կշտամբում: «Երազում ես գահիս և գանձերիս տիրանալ՝ կարծելով քեզ ժառանգ Նինոսի»: Վերջին ստրուկը քեզ կարող էր լինել հայր» ասում է նա: Մարաց նահապետը՝ Զրադաշտ առաջ է անցնում՝ նրա ուշադրութիւնը չեղելու համար Նինուասից: Շամիրամ նույն է ներսն և ափսոսում, որ իր կոնչին այդքան հլու Մարը Արան չէ և Մարի խանդավառ խօսքերը Արային: Շամիրամ առաջարկում է Մարին բերել իր մօտ Արային, փոխարէնը խոստանալով հին սարսուռներն իր գրկում:

Ազնիւ Մարը զայրացած է. ուրեմն կանչւում է գործիք դառնալու Շամիրամի տարփանքին... Նա դառնօրէն կ'ըշտամբում է Շամիրամին իր վիրաւոր սիրտը բանալով. իսկ Շամիրամ հաճոյքով դիտում է նրա տառապանքը և կանչում. «Դինի տուէք, արբենամ, սիրով տանջել դեռ անշօք չէ Շամիրամ» և իր սենեկապետին առաջարկում է պարմանիների մէջ որոնել մէկը որ յիշեցնէր Արային: Տարփակէզ համբուրելով պատանուին՝ նա դառնում է Մարին. «Չե՞ս նախանձում Մար».— «Այդ ստրուկին, ո՛չ, դշխոյ» «Իսկ համբոյրիս, Մար...» ասում է չարախիտը ու հրամայում, որ տանեն ու սպանեն պատանուն: Զրադաշտ սրտաբեկ խնդրում է թոյլ տալ իրան վերադառնալ իր երկիրը. Շամիրամ հրամայում է առնել երկրի զեկն իր ձեռքը և Մարի հրամարուհիը լսելով՝ ցատումով աստում է նրան. «Պէտք է լուի, երբ Շամիրամն է խօսում» և կարգադրում է կնիքը յանձնել նրան: Մար համակերպում է: Հասնում են Արային ուղարկուած դեսպանները. նրանց հետն է և Սուրմակը: Մի վայրկեան թըւում է, որ Արան ընդունած է առաջարկը և Սուրմակին իբր դեսպան ուղարկած: Շուտով պարզւում է դառն ճշմարտութիւնը: Մոլեգնում է Շամիրամ լսելով, որ Արան իր կնոջ մազը թանգ է համարում Շամիրամ գեիցուհուց՝ կատաղի գալարումով երեւակայում է այդ կնոջ մազերն իր ճանկերի մէջ կամ նրա սառ մարմինը իր զօրքերի կրքերին յագուրդ և նուաղում է կարծես՝ իր անշօք կատաղութեան մէջ. ուշքի գալով՝ հրամայում է որ հաղորդեն Արայի մերժումն անթերի և լսելով Սուրմակից Արայի կարծիքը վրէժն ու ոխը

լուծելու եղանակի մասին՝ իր տարփանքի շիկացման մէջ հռչակում է Արային իր աստուածը և հրամայում է, որ ամէնքը պաշտեն։ Բայց իր ներկայանքը օրհնորգութեան Արային, իր յափշտակութեան մէջ Շամիրամ անդրադառնում է յանկարծ, որ իր ինքնամատոյց սէրը մերժուած է և կատաղութեամբ հրամայում է, որ լռեն։ Այս տառապանքը տեսնելով՝ Սուրմակ, որ հիացող է Շամիրամի գեղեցկութեան վրայ ու թէ և ծեր, բայց գեւ ունի հրաբորբոք սիրտ ու բառեր նրա գովքը հիւսելու՝ խորհուրդ է տալիս անձամբ երեւալ Արային. «Քեզ չտեսած՝ հեշտ է մերժել» ասում է նա։ Զրոպչտ հաւանութիւն է տալիս այս մտքին և Շամիրամ արձակում է հրաման զօրահաւաքի Հայաստան արշակելու համար, որից յետոյ նոյն շուքով ու փառքով թողնում է բեմը։

Երրորդ գործողութեան Հայաստան ենք. Վանայ լճի մօտերքը։ Շամիրամ բանալով իր վրանի վարագոյրները՝ հանոյքով շնչում է լեւնային օդը, հիանում Սիփանի և ծովի վրայ և նշմարելով ամենի քառածայրը՝ հրամայում է դարձնել մի վայելչալալայ Էփմ անուշով, իր (Արայի) փառքին» ասում է նա։ Լսւում է կռուի ժխոր։ Տեղեկանալով թէ թշնամին մօտ է իր դիրքին՝ հագնւում է իր զրահն ու սաղաւարտը և բարձրանալով մերձակայ ժայռի գլուխը՝ հրամաններ է արձակում զօրքին և ղեկավարում կռիւը։ «Դուք, ստրուկներ, փախուսան ընդմիջ մոռացէք, ասում է նա. պէտք է յաղթել, երբ Շամիրամն է կռւում»։ Լսելով Սուրմակից թէ Արան կռւում է իրր հասարակ զինուոր և դառնում է յարձակուող զօրագունդի մէջ, որ պաշարուելու մօտ է և որ նրանցից ոչ մէկը կենդանի գերի ընկնելու չէ՝ հրամայում է դադարեցնել յարձակումը և ընդունում է Սուրմակի առաջարկը բանակցելու, հրահանգելով խոստանալ ինչ որ ցանկանայ իր անձի և երկրի համար. քանի որ Էփմ սիրտն ունի իր ձեռքին» ասում է նա։ Այնուհետեւ իջնելով ժայռից կարգադրում է նաժիշաներին, որ նորից կին դարձնեն իրան և պատրաստութիւն տեսնեն, քանի որ մօտ է Արան և կարգի բերելով իր արդուզարդը՝ պչրանքով ու հեգնախառն ասում է «Փորձիր մերժել ինձ նման գեղեցիկ կնոջ ու թագուհու»։ Վրանի վարագոյրներն իջնում են բեմի վարագոյրի հետ միասին։

Երկրորդ տեսարանը նոյն ծովի մօտերն է. Շամիրամի վրանի քով։ Գիշեր է, մութի մէջ երեւում է Սուրմակ. յետեւից բերում են Արայի ղեկաւր։ «Ծագի՛ր գլխոյ յաղթական, կանչում է Սուրմակ. ահա՛ եկել է Արան»։ «Նա ինքն է յաղթողն», ասում է Շամիրամ և դուրս գալով վրանից՝ մի քանի քայլ շարժւում է տուալ և ստակումի ճիւղով ընկրկում։ Նա չի հաւատում իր աչքերին, հրամայում է ըստ պահել վերաբուսին, որ համարձակւում է յայտնել թէ Արան մեռած է։ Կարգադրում է վերաւորին դնել իր դահույքի վրայ. պազատագին

խնդրում է աչքերը բանալ և յուսարեկ նայում է Սուրմակին, որ խորհուրդ է առլիս փորձել վերջին յոյսը, ողորդել յարալէզներին: Շամիրամ Սուրմակի կեանքի գնով դիջում է դիակը նրան, որ տեղաւորում է մօտակայ ժայռին և ջերմագին աղօթում յարալէզներին կենդանացնել Արային: Շամիրամի հրամանով բովանդակ բանակը ողորդում է ողջ գիշեր կանչելով. «յարալէզներ, կենդանացրէք Արային»: Շամիրամ ծնկաչոք խնդրում է յետ տալ իր Արային, խոստանալով յարալէզներին դարձնել իր միակ աստուածը, զոհել նրանց, անթիւ մարդիկ, որ արիւնով յագեցնան. իր մոլուցքի մէջ սպառնում է նրանց արտաքսել աշխարհից, եթէ իր կամքը չկատարեն և յուսարեկ, ուժառայաւ ընկնում է իր գահին: Այն ինչ լուսանում է և կենդանութեան նշան չկայ: Սուրմակ, իր խօսքին հաւատարիմ, ինքնասպան է լինում: Շամիրամ անցնելով նրա դիակի մօտից, Արայի անկենդան գլուխն առնում է իր արեւրի մէջ, յետոյ թողնելով նայում է նրան երկար, խորին հառաչանքով ուղղում է իր սլացիկ հասակը և վշտագին ասում. «անկեանք ու նեխ դու դիակ, դու ինձ տուիր՝ անդիտակ՝ անյաղք վայելք միբժումի»: Այդ ժամանակ յայտնում են թէ թշնամին պահանջում է Արայի դիակը: Շամիրամ կարգադրում է շնորհել ամէն բան, բացի դիակը և հրամայում է, որ զօրքը պարսաստուի մեկնումի, այնուհետեւ գարշանքով և ստոնասիրա կարգադրում է. «կրցրէք դրան» (Արայի դիակը) և զօրքի խանդավառ աղաղակների մէջ թողնում է բեմը:

Մեր առասպելը հակադրում է հզօր և ապականուած Ստրեստանը արի և զգաստ Հայաստանին: Գ. Իփէկեանի որոնումները նախապէս այդ հակադրութեան հունով են ընթացած. բայց աղգայնական այդ հակադրութեան միջից վեր բարձրանալով՝ նրա ընթացքը կանգ է առնո՞ծ Շամիրամի հոյակապ անձի վրայ և մշակած է այդ նկարագիրը սիրով ու խնամքով: Արան երկրորդական գէմք է այս երկի մէջ, եւ պէտք է այդպէս էլ մնայ, նկատելով որ նա մի մոլորակ է արեւի շուրջը դարձող: Արեւն այստեղ Շամիրամն է:

Եւ իսկապէս մի գուգտհեւ կայ Կարգոսի և Նինուասի միջեւ, Շամիրամի և Նուարդի միջեւ, յետոյ ազատ տանուէրների և Նինուէի ստորեկ պալատականների միջեւ. լեռնական զուսպ և առաքինի բարձրերի և ասորական ցօփ ու շուայտ կեանքի միջեւ: Այս հակադրութիւնը նշմարած է հեղինակը և բաւական շեշտած: Այս նպատակի համար առաջին գործողութիւնը լիովին բաւարար է իբր հակադրութեան եզր:

Արան երեւում է իբր արի նահապետ և ազնիւ մարդ: Հեղինակը նրա մէջ դրած է վարանքի մի գիծ, որ նսեմացնում է նրա որոշ գիմադութիւնը՝ առանց դարձնելու աւելի մարդկային: Ա. Օսեան, որ

կատարեց այս դերը, երիտասարդ էր և անփորձ, բայց ունէր բեմ-
կան ձայն և բաւարար առողջանութիւն և շատ յաջող խաղաց իր դե-
րը Շամիրամի գեղապաններին մերժելու ժամանակ: Իր պահուածքը
զուսպ էր, վճռական և արիւ: Գորով ցուցադրեց իր կնոջ և որդու
հանդէպ: Նրան պակասեց վեհապետի ինքնազգացումը: Երիտասարդ
էր, գիմադիրը խարտեաչ (վահագնի երգի համեմատ և Տիգրանի նը-
կարագրութեան) և աչքերը կապոյտ: Հագուած էր զուսպ շքեղու-
թեամբ գլխին հայկական խոյր և ուսին սոկեման ծիրանի:

Հայոց Տիկինը՝ Նուարդ աւելի մայր ու կին է քան Թագուհի: Իր
տունն է իր աշխարհը: Նա շատ ուրախ կը լինէր, որ աշխարհը խա-
ղաղ՝ իր ամուսինը տէր ու հովանի իր վրայ և իր զաւակն իր աչքի
առջև անվտանգ մնար: Իր նկարագրի մէջ հեղինակը գրած է մի
անհարազատ գիծ որ ստուերում է այս պայծառ և առաքինի յղա-
ցումը: Չեմ կարծում որ մարդկային և ազգային գիծ համարուի Նը-
ւարդի Թախանձանքն իր ամուսնոյն՝ ընդունել Շամիրամի առաջար-
կը: Նա շատ է հանգիստ, որ նախանձի բռնուն տեսարաններ ցուցադ-
րէ կամ կատաղորէն գէմ գնաց Շամիրամի ձեռնարկին, և շատ է
ազնիւ դաւելու համար, բայց ինքնաբերաբար մղել իր սիրած ամու-
սինն օտար կնոջ գիրկը... այսքանը շատ է և անհարազատ: Առան-
պէս չի խօսում Նուարդի մասին: Բայց եթէ ազգային հանճարը ար-
ժանի տեսնէր Նուարդի գէմքն **ուրուագծելու**, **կտրում** եւ նրան կը
նկարէր իբր Մետիա, իբր Վայր ամենայն զգաստութեանց: *)

Տիկ. Ն. Միսոսեան, որ խաղաց այս դերը, իր անթերի առողա-
նութեամբ, զգայուն ձայնով, հանգարտ շարժանքով և անկեղծու-
թեամբ կարողացաւ ցուցադրել մի առաքինի հայ կին, որ գորով ու-
նի գէպի իր ամուսնին ու դաւակը: Մտերիմ հեգնանքով իր իսկ
հասցէին՝ նա աշխատէ կենդանութիւն բերեց իր դերին: Իր երազի
վերապրումը այնքան պայծառ էր և վարակիչ, որ իր հետ տարա-
հանդիսականին: Հագնուած էր համեստ ճոխութեամբ, առանց ցու-
ցամոլութեան:

Կարդոսի գէմքը Գ. Իփէկեանի լաւագոյն յղացումներից մէկն է.
աշխոյժ պատանի, մտերմական և մարդամօտ: Բռնուն անկեղծութեամբ
և կոյտառօրէն կատարեց այս դերը Օր. Հ. Իփէկեան՝ հանդիսա-
կանները բարեցոյցով համակրանք գրաւելով:

Արգամը, Արայի երբեմնի դայեակը, որ հիմա դայեակն է Կար-
դոսի, շատ յաջող և հայեցի յղացում է: Հաւատարիմ նահապետին և
հայրենիքին, նախանձախոյզ իր հայրենի աղաառութեան և ընտանեկան
պատուի, նա իր վճռականութեամբ վերջ է տալիս Արայի վարանքին,

*) Հեղինակը համաձայն չէ յօդուածագրի այս կարծիքին:

երբ սրան թուում է թէ իր նախնեաց ոգիները պիտի չնկեն իրան՝ որ վաճառու է երկիրը՝ իր անունն անաղարտ պահելու համար։ Հ. Մուրաթեան շատ էր անփորձ ու պատանի այս ծեր զօրականի դերը խաղալու համար, բայց իր ձայնը, առողջանութիւնը և եռանդուն դերասացութիւնը փրկեցին թէ իրան և թէ դերը։ Շամիրամի դեսպանները իրենց վարժ գերասացութեամբ նպաստեցին ներկայացման յաջողութեան։ Դիւանագէտը, Բ. Փափագեան, ոգեւորութեամբ դրուատեց թագուհուն։ Իսկ զօրականը՝ Պ. Բիրէճեան բաւական յաջող սպանաց Արային։ Այս դեսպանները նոյնպէս յաջող յօրինուած դէմքեր են և ստեղծագործ դերասանները կարող են շատ կենդանի տիպարներ ստեղծել նրանց խօսքից և պահուածքից։ Փոքրիկ բայց կենդանի յղացում է նաև Նինուասի դէմքը։ այդ ապօրինի զաւակը, որի կեանքը չնորոգուած է Զրադաշտին իբր դին իր երբեմնի աշակցութեան, որ ամէն վայրկեան հնթախայ է մահուան վտանգին, որ տեսնում է մօր շուայտ կեանքը, գանձի չափյուժը և վտանգը գահազրկութեան։ Այս փոքրիկ դերը Մ. Հատիտեան կատարեց շատ բաւարար։

Իր հիմնական գծերով յաջող յղացում է նաև Մարաց նահապետ Զրադաշտի դէմքը. տարփակէզ, որքան Շամիրամը, բայց աւելի ազնիւ քան իր սիրած կինը, ուստի և դերի իր զգացումին։ Բաւական կամք ունի, որ սէրը զատէ տարփանքից և բաւական խիզախ է Շամիրամին կշտամբելու համար, բայց անգոր է նրա հմայքի և սաստի դիմաց։ Կ. Այվազեան փոքր ինչ տժգոյն բայց ընդհանրապէս յաջող կատարեց այս դերը։ Իր առաջանութիւնը յստակ էր։ Նինուասի հանդէպ եղաւ հոգածու։ Շամիրամի հանդէպ՝ զգայուն։ Իր տառապանքին մէջ՝ արիւ։

Պայծառ չէ Գողթանի տէր Սուրմակի դէմքը, որի դերը խաղում էր Գ. Իփէկեան։ Իր խորհուրդն է ճկիլ՝ տեսելու համար։ Ապրելն ու տեսելը գերադասում է պատուին և անկախութեան։ Փառքն անարժէք է իր աչքին։ Նա գալիս է օտար բանակի հետ իր բնիկ նահապետին նուաճելու և իր վայելած վստահութիւնը կիրարկում է իր երկրի վիճակն ապահովելու համար։ Նրա աչքին Շամիրամը զօրաւոր է իր թովիչ գեղով, որի գովքն է անում գուսանական խանդավառութեամբ։ Օտարի ուժին ապաւինած հայն է նա, որ իր հայրենիքը իրապէս փրկելու համար՝ չի վարանում դաւաճանել իր նահապետին։ Իր տենչն է տեսնել Շամիրամին Արայի գրկում և Արային Ասորեստանի գահի վրայ, որով՝ Հայաստանը խաղաղ և ապահով։ Ամբողջական և ոլորկ չէ Սուրմակն իբր յղացում և չնայած Գ. Իփէկեանի ջանադիր և ցոյտուն խաղին՝ ամբողջական դէմքի տպաւորութիւն չարու։ Մեծ ոգեւորութեամբ ներբողեց Սուրմակ Շամիրամի հմայքը, փառայեղ էր յարաւէզներին ողորքելու ժամանակ։

Թատերախաղի կենտրոնական դէմքը Շամիրամն է, որ յղացուած է հայօրէն: Նա տարփակէր կին է, բայց ոչ հեշտամուր: Իր էակըն գիծը տիրելու տենչն է և ոչ սեռական մոլուցքը: Պետութիւն, իշխանութիւն, զօրք, գանձ ու գահ նա պատրաստ է զոհել մի տենչալի համբոյրի: Իր էութեամբ ողբերգական դէմք է նա, Տենչում է տէր դառնալ սիրածին, բայց հասնելով տենչածին՝ նրա հոգին յօրինում է մի նոր տենչանք, հինը դառնում է անարժէք: Իր նոր տենչին անձնատուր՝ նա վերից է նայում Մարաց նահապետին, որին սիրած էր երբեմն տենգագին: Իր նոր տենչանքին դերի՝ նա քնկարեկից սառնութեամբ առաջարկում է Մարին գործիք դառնալ իր նոր տարփանքին և մինչդեռ Մար գալարւում է նախանձի թոյնից, Շամիրամ հաճոյք է զգում նրան տանջելու: Արան տենչալի է, որովհետեւ ժեթում է նրա հրապոյրները: Անձանօթ է նրան սէրն իրը սիրող ոգիների կապ: Գնահատում է ողբկան կարողութիւնները, բայց որոշապէս զատում է սիրուց: Մարի աղնիւ նկարագրիւր պատճառ է, որ նրան շարունակէ սիրել: Նա տենչում է աւելի հօր կամքի քան ինքն ունի. ուստի Մարն արգահատանք է յարուցանում նրա հոգում, իսկ Արան՝ պատամունք: Բայց չկայ երաշխիք, որ Արան մի օր Մարին վիճակին չէ հասնելու. իր դարչանքը Արայի դիակից, ինքնին նշան է գալիքի: Շամիրամ տարփակէր կին է, որ կ'ազէր միշտ իշխել իբր կին և այրերի սրտերին տիրապետել նոյնքան ազատ և անսահման, որքան տիրում է աշխարհներին: Նա չի վարանում բանակներ շարժել իր տարփանքի առարկային տիրանալու համար և ամէն անգամ կարիք է զգում իր կնոջական կամքը մարդելու: Նա առտուածներին իսկ հրաւիրում է գործակցել իր տարփանքի իրացման և սպառնում է նրանց աքսորել իր երկրից, եթէ անսաստեն իր հրամանին: Իր բանակն ամբողջ նա ծունկի է բերում Արային կենդանութիւն տալու համար և ինքը նոյնպէս խոնարհում է իր վէս գլուխը՝ յուսալով ապահովել նրանց աջակցութիւնն իր տենչանքին: Սիրոյ ամենազօր և մշտալառ տենչանքի մարմնացումն է նա, որ իր գերագոյն կոչումը տեսնում է միշտ նոր տենչեր յղանալու և նրանց յագեցնելու մէջ: Տարփանքի և տենչանքի ապրումները լցնում են իր հոգին և ապրելն իր աշբում այլ բան չէ քան տենչալ ու յագեցնալ: Աշխարհ ու մարդ այնքան արժէք ունին, որքան կարող են պիտանի լինել իր տենչանքին ու տարփանքին հասնելու: Տեւական սէրն անձաւոր է իրան, ուստի իր նկարագրիւր ներքուստ միաձուլ՝ իր գործերի մէջ յեղեղաւ է և կաթձկաւ, որովհետեւ միշտ նոյն տենչալառ և տարփակէր հոգին է նրա մէջ, բայց ոչ միշտ նոյն տենչացող: Շամիրամի նկարագրիւր ամենից աւելի լաւ մշակուած դէմքն է այս թատերախաղի մէջ և համարձակ կարող ենք ասել թէ նա մի մեծարժէք յղացում է հայոց գրականութեան մէջ:

Տիկ. Հ. Իփեկեան տիրապէս խաղաց Շամիրամի դերը այդ յը-
զացումը իր ուժերի սահմանի մէջ էր լիովին: Նա շատ աւելի շնչոնեց
Շամիրամի տիրական գիծը — իշխել և մեղմեց նրա պագչոտ կողմը:
Երեք հազուած, արքայօրէն վէս ու գեղեցիկ, իր հմայքին և զօրու-
թեան գիտակից, նա պատգարակից իջնելուն պէս պահանջեց, որ Ա-
րային զրկած դեսպանները առաջ գան. իր հաշուով պիտի հասնած ի-
նէյնն: Երեսօրէն ու սպառնադին սաստեց նինուասին: Հաճոյքով լը-
սեց Մարի հիացումը, գոհութեամբ գիտեց նրա նախանձը. մտերմա-
բար ընդգծեց իր և Մարի սիրագրկութեան տարբերութիւնը: Անվոյթ
անպատկառութեամբ առաջարկեց Մարին օվկացել իր սիրոյ գործին
և խռովիչ շշուկով խոստացաւ նրան հին սարսուռներն իբր վարձք:
Ներքին գոհունակութեամբ մի վայրկեան կարծեց իրան յաղթական,
կիր դեսպանների հետ տեսաւ Սուրմակին: Զգաբար փութկոտու-
թեամբ հրամայեց, որ խօսեն: Տառապագին հաճոյքով ունկնդրեց Ա-
րայի ծանր որակումները, մոլեգնութեամբ կարծեց Նուարդի մազերի
փունջն իր ձեռքում և խոցուած ինքնասիրութեամբ ու կոտորիչ հեղ-
նեց Արային և իր կնոջը: Հիացումով ունկնդրեց Արայի խօսքերը
վրէժի մասին և անկարեկից յստակութեամբ գերադասեց Արային Մա-
րին: Վճռական շնչով օտհանջեց, որ ամէնքը պաշտեն Արային և
նոյնքան վճռական հրամայեց դադրեցնել պաշտամունքը: Զուսպ
պագչոտութեամբ համբուրելով պարմանիին, նա յոգնաբեկ կարգադ-
րեց տանն նրան սպանելու: Հառաչանքով յայտնեց իր ծանծրայի
պատրաստակամ տարփածունքն սիրելուց և կարօտն ունեցաւ մեր-
ժումի վայելքի:

Գոհութեամբ լսեց, որ իր յետին նաժիշտն անգամ գերազանց է
Նուարդից և նոյն գոհութեամբ թողեց, որ Սուրմակ շոյ՛ էր ինքնա-
սիրութիւնը, դրուստելով իր գեղի հմայքը: Ու երբ Սուրմակ գծեց
հաճոյքն Արայի գրկում՝ նա զգայական հատնումից թալուկ՝ սարսու-
գին փռուեց իր գահին և թողեց, որ համողեն իրան անձամբ արշա-
ւելու Հայաստան և ճկուն սթափումով ու կտրուկ՝ արձակեց հրաման
զօրահաւաքի:

Անկեղծ հիացումով գիտեց Սիփանն ու ծովը երրորդ գործողու-
թեան մէջ և հնչտանքի երազով լեցուն՝ հրամայեց ամայի ժայռը
դարձնել մի վայելչավայր: Հանդարտօրէն լսեց իր գրաւած բլուրի
վտանգուած կացութիւնը, գեղեցկօրէն հազաւ իր գրահն ու սաղա-
ւարաբ և զօրավարի վճռականութեամբ ու հմտութեամբ վարեց կռի-
ւը: Ապահովելու Արայի կեանքն իր զօրքերի փճացման գնով՝ նա
վերադարձաւ վրանը՝ նորից կին դառնալու: Փութկոտ խնամքով զար-
գարեց իրան, մտերմօրէն հեղից դժուարահաճ Արային, որ կարծեց
իր ձեռքի մէջ արդէն և վստահութեամբ վրանը մտաւ՝ սպասելով Ա-
րային:

Տիկ. Հ. Իփէկեան յաջողութեամբ տարաւ նաեւ վերջին տեսարանը, երբ մտերմօրէն վրանից կանչեց «ողջոյն Արայ» և դուրս գալով ու դիակը տեսնելով՝ ընկրկեց ճիւղով, հանդիսականն ապրեց նրա սարսափն ու հրասթափութիւնը: Պաղատագին ողոքեց իրան տնօնութեամբ յարալէզներին. փորձեց կաշառել նրանց, սպառնաց աքսորել նրանց իր երկրից, սարսափով անդրադարձաւ իր սրբապղծութեան, որ աւելի վախ էր՝ իր հաճոյքից զրկուելու: Գորովագին պաղատեց Արային բանալ աչքերը և յուսաբեկ՝ զգաց իր անզօրութիւնը մահուան հանդէպ:

Վերջին յուսով և դժուարութեամբ զիջեց դիակը Սուրմակին՝ նրա կեանքն առնելով դրաւ և ուժասպառ՝ ապաւինեց նաժիշտներին խնամքին: Ողբերգական ու գեղեցիկ հղաւ իր մեկնումը: Ընդմիջտ ապրումած զգացումի հանդարտութեամբ արձակեց զօրքին մեկնումի հրամանը և նկատելի դարչանքով կարգադրեց, որ կորցնեն Արայի դիակը:

Տիկ. Հ. Իփէկեան մտաւ քեմն իբրեւ հզօր կին ու թագսւհի և խորին յոյզեր ապրելուց յետոյ՝ մեկնեց այնքան հզօր ու կօրովի, զգացնել տալով թէ այդ ամէնը դրուագներից մէկն էր իր կեանքի: Տիկ. Հ. Իփէկեանի խաղը թողեց ներդաշնակ ամբողջութեան տպաւորութիւն: Որքան յաջող էր Շամիրամ իբր յղացում, նոյնքան խնամոտ եղաւ կատարումը և հանդիսականները հեռացան՝ իրենց յիշողութեան մէջ պահած Շամիրամի ձոյլ ու շողշողուն պատկերը:

Միւս դերակատարներն ու զինուորները չխանգարեցին խաղին ընթացքը. ամենքն անթերի սերտած էին իրենց դերերն ու պահուածքները:

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԲ

Վարագայ վանքի բարձունքին, ուր բանակեր էին հանգչելու համար, կը պարզուէր խոնջ հայեացքին դէմ հրաշալի բնակար մը, անգուգա-
կան գեղեցիկ, խորհրդաւոր ու ներշնչող:

Արստի, Անսօփ, Գրգուռի, Ներսիսի ձիւնապատ տղաները կար-
ծես իրենց թւերուն մէջ կ'օրօրէին կապոյտ ու պսպղուն ծովակը Վանայ,
մինչ այդ բոլորէն վեր կը բարձրանար Արարատեան Սիւփանը՝ Երեւան
եւ իր արագուղացումով ծովակի ջուրերուն խորքը, կ'ըսեղծէր կրկն-
եւելոյք մը առնիւնդ ու դիւրական:

ձիւղ դիմացը՝ զանգուածային ժայռը Շամիրամայ, կ'ընդհատէ իր
խորունկ ու մութ ստուերներով ծովափի կար գիծը, աւելի խորացնելով
հեռանկարը: Այդ հսկայ զանգունածի աջին կ'առնուէր լապտերակա
կորովի մը հանգոյն, «Լեզքի» սրածայր ժայռը:

Այգեստանի կանանչաւրեան ծիւղն գօտին, կարծես կամուրջ էր կա-
պեր ծիծղուն ծովակի ու Վարագայ դալար լանջերուն միջեւ եւ յետի-
ջօրէի հառապայքներուն տակ պսպղուն, սարալանջէն բղխող լայն գետ
մը կը բուր բլլայ, որ հագանով կը դիմէր դէպի ծովակ, կապոյտին
մէջ սուզուելու:

Անհուն յափօսակութեամբ կը դիտէի այդ անսղիւս գեղեցիկութիւնը,
որ կը խորհրդանշէր ինձ համար իմ հայ ժողովուրդիս գեղապատէ հագին
եւ այն սլացքը դէպի վեր, որ յատկանշած է զայն իր հարիւրաւոր դա-
րերու զոյլութեան րնթացքին:

Ահա այդ պատշաճին յափօսակութեան եւ ամենախորունկ յուզում-
ներու մէջ յղացուեցաւ այս երկը:

Իբրեւ առաջնորդ իր մտաւոր, բնական մեր աման Պատմահայր՝
Խորենացին, ջանալով մնալ հաւատարիմ այն աւանդութեան, ուր պն-
ճան շեղօրէն յայտնաբերուած է հայու բարոյապատէ ու գեղապատէ
հուրիւնը:

Գ. Ի.

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

ԱՐԱՅ Նահապետ Հայոց

ԱՐԳԱՄ Արայի դայեակը և բանակի հրամանատարը

Ա. ՋՕՐԱԿԱՆ » ալրուձիի հրամանատարը

ՍՈՒՐՄԱԿ Գողթանի տէրը

Ա. ԴԵՍՊԱՆ Ասորեստանի

Բ. ԴԵՍՊԱՆ Զօրավար Ասորեստանի

ԿԱՐԴՈՍ Արայի որդին և յաջորդը

ՆՈՒԱՐԴ Արայի Տիկինը

ՆԱԺԻՇՏԵՆՐ

ՇԱՄԻՐԱՄ Ասորեստանի Թագունին

ՆԻՆՈՒԱՍ Շամիրամի ազօրինի որդին ու ժառանգը

ԶՐԱԴԱՇՏ Մարաց Նահապետ

ՇԱՀՆՈՒՐ Շամիրամի սենեկապետը

ՊԱՐՄԱՆԻ ՄԸ

Ա. ՋՕՐԱՊԵՏ

Բ. »

Գ. »

Նաժիշտներ, պարմանիներ, հրաժիշտներ, պարունիներ,
խափշիկ սարուկներ, մանկուկներ, զօրքեր և հետևորդներ:

Ա. ԱՐԱՐ Արայի պալատը:

Բ. » Շամիրամի պալատն ու առկախ պարտեզը:

Գ. » Վանայ ծովի հանդիպակաց բարձունքներուն վրայ:

Ա. ԱՐԱՐ

ԱՐԱՅԻ ՊԱԼԱՏԸ

Պարզ: Խորքը չորս սիւներ, որոնց մէջեղ ծանր վարագոյրներ կը ծառայեն իւր դուռ. իւրաքանչիւր սիւնին առաջ մի հսկայ պահմարդ. ճիգակը ձեռին. արձանացած: Մէջեղը գտնոյր, որին վրայ Ասիւթական վիճապը կայ, երկուրդուքեան ի պատիւ: Գտնոյրի շուրջ դուռած են կլոր, անյնճարան կոնդաճել արուակներ: Ջախ կողմի խորքի վարագոյրը Կանանցի մուտքն է. այստեղից են գալիս Մարտի, Նուարդ եւ Կարդոս: Գետպանների մուտքը մէջեղից է: Մեր բացուում է մէջեղի մուտքի վարագոյրը, հետուից երևում է Մասիսը:

Վարագոյրը բացուելիս Արզամ, Սուրմակ, Ա. Ջորախան եւ մի բանի գորակներն խօսում են իրար հետ երկու խումբի բաժնուած:

Մեր մտնում է Արամ, խնամքով են բոլորը. Արամ գրեթէ խօսելով է մտնում եւ խօսքն ուղղում է Արզամին:

Տիրոջ մրնոյութն է յարգալիք, բայց պարզ եւ մեծմիկ, մինչեւ դեպանների գալը, ինչպէս եւ նրանց մեկնումից յետոյ:

ԱՐԱՅ (Մտնելով)

Սուրհանդակները մեկնե՞լ են բոլոր:

ԱՐԳԱՄ

Դէպ Արեւմտեան սահմանները նոր,

Այո, Նահապետ, մեկնել հէնց այսօր:

ԱՐԱՅ

Լաւ, շտապեցրո՛ւ մի սուրհանդակ էլ

Ալանների մօտ. պիտի պահանջել

Յետամնաց հարկերն յանձնել անյապաղ:

Ա. ԶՐԱՊԵՏ Պատրաստ է մեկնել պահնորդ այրուծին:

ԱՐԱՅ

Զո՛ւր փութկոտութիւն. պիտի փորձել նախ

Միջոցներ խաղաղ:

ԱՐԳԱՄ

Ինչպէս միշտ, աւա՛ղ:

ԱՐԱՅ

Եւ ինչո՞ւ աւաղ:

ԱՐԳԱՄ

Ինչո՞ւ, Նահապետ.

Երեւի պէտք է մոռանանք յաւէտ,

Ալանդութիւններն ու փառքն անցեալին.

Պէտք է հանդուրժենք որ՝ ցեղն իսկ յետին՝

Մեր օրէնքն անէ ոտքին տակ կոխան
եւ մնայ անպատիժ:

ԱՐԱՅ

Ինչո՞ւ, կարծում ես...

ԱՐԳԱՄ

Բայց չէ՞ որ ինքդ ասացիր...

ԱՐԱՅ

Ինչպէ՞ս.—

ԱՐԳԱՄ

Ուղարկել դեսպա՛ն.—

Եւ ո՞ւմ... Դայլերին՝ սարերի որջում:

ԱՐԱՅ

Միթէ դրանով մեր փա՞ռքն է կորչում:

ԱՐԳԱՄ

Անվայել է մեզ այդպիսի զիջում:

ԱՐԳԱՄ

Այդ ձեւ չէր վարուիլ քո հայրը, երբե՞ք...

ԱՐԱՅ

Դու Աղանին ես, նա Արծինն էր սէգ:

ԱՐԱՅ

(Նստելով)

Իսկ իմ հայրն ի՞նչպէս կը վարուէր, Արգամ:

ԱՐԳԱՄ

Վա՛յ թէ յանդգնէր մի ցեղ անզգամ

Արհամարհել մեզ, վա՛յ թէ մի բողոք

Կը թնդար խեղոյն հրամանն անողոք:

Ո՛հ, նա չը գիտէր խնայել ոչ ոքին...

Ինչպէ՞ս չափսնաւ օրերը նախկին.

Նա առաջինն հէնց ուստնում էր իր ձին,

Նախ նրա թուրն էր փայլում շանթն ինչպէս

Ազատի կրծքին,

Ու կոտում էինք փշրում ու քանդում

Հանգոյն փոթորկին,

Եւ նոր սահմաններ տալիս մեր երկրին:

Ա. ՋՕՐԱՊԵՏ

Այո, թմրել ենք. մեր երակներում

Արիւնը նախկին ալիւս չի եղում:

ԱՐԳԱՄ

Եւ երբ շարժում էր Արամն ահաւոր,

Դողում էր վախից նինոսն իսկ հըզօր

Իր քանակներովն ահեղ, վիթխարի,

Մեր քանակին դէմ, սակաւ. այլ արի:

ԱՐԱՅ

(Ժպտում)

Պէտք չէ մոռանալ Արգամ, որ իմ հօր

Կերտելու համար մի պետութիւն նոր,

Պէտք էր նախ ցոյց տալ իր ոյժն ամենքին:

ՍՅԻՐՄԱԿ

(Խորամանկ եւ հստոյախօս)

Ինչպէ՞ս իր ծագումն աւետող Արփին,

Երկինքն է վառում շառ հրդեհներով:

ԱՐԱՅ

Հէնց այդպէս, Սուրմակ:

ՍՈՒՐՄԱԿ

ԱՐԱՅ

ՍՈՒՐՄԱԿ

ԱՐԳԱՄ

ՍՈՒՐՄԱԿ

ԱՐԱՅ

ՍՈՒՐՄԱԿ

ԱՐԳԱՄ

ՍՈՒՐՄԱԿ

ԱՐԱՅ

ԱՐԳԱՄ

ես պէտք է փայլեմ մեղմ, լուսազորով
կէս օրուայ Արեւ, հանդարտ շողերով...
Թէեւ նուազ չէ իր փայլն ու կրքով...

(ԼԵՐՈՐԷՆ ԽԱՍՏ)
Թողնենք իշխելու ձեւերն այդ նախկին,
Մեծ են կարիքներն, երբ մեծ է երկիրն:
Արդ, պէտք է կշռել, զգոյշ, մէն մի քայլ.
Մեզ պէտք է հովուել եւ առիւծ եւ զայլ,
Լինենք միշտ խաղաղ, յենուած մեր ոյժին,
Եւ ջրսպառներ, մեզ վէճերում չնչին:
Արգամ, չի նստում Ասիբիոյ գահին
Նինոսն հաշտասէր, քարեկամն իմ հօր,
Այլ ոճրածարաւ, յեղյեղուկ մի կին,
Որին, իմ մերժման ոխն է դեռ վառում...

Որ սակայն չունի նմանն աշխարհում:
Ահա Գողթանը բորբոքունց նորեց:
(ՇԱՐՈՆԱԿԵԼՈՎ)
Եւ որին հեշտ է շատ, մերժել հետուից...
Լաւ է, Նահապետ, չե՛ս տեսել նրան,
Թեքունած ոսկեփայլ իր գահի վըրայ.
(ԱՓԱՍՏԱՅԻՆ)
Նէ տալիս է քեզ օժիտ, Ասիբիան:

Եւ մենք կրկնակի մերժեցինք նրան:
Այո, կրկնակի եղանք անխոհեմ,
Իր զայրոյթն անեղ զրգուելով մեզ դէմ:
Հեշտ է քամահրել պատիւն ու փառքը,
Բայց պէտք չէ մոռնալ երկրիդ վտանգը...
Եւ ինչո՞ւ մերժել... վերջրու նրան կին.
Աստուածներն անգամ քեզ կը նախանձին...

Կոիւն է դրել մեր երկրի հիմքը,
Ոչ թէ մի պազըտ աղեհի քիմքը:

(ՀԵՂՈՆՏ)
Ի՞նչ ես կարծեցի լսել, Նահապետ,
Թէ պէտք է մեզ այժմ տարբեր տեսակէտ.
Լինել հեռատես, զգոյշ ու խոհեմ:

Լինելու համար մեծ թշնամու դէմ,
Աւելի յանդուգն, աւելի պատրաստ:

Ների՛ր, Նահապետ, արդ՝ հասկանում եմ,

ՍՈՒՐՄԱԿ Հարկ է մեզ լինել կրկնակի խոհեմ:
ԱՐԱՅ Բայց ինչու՞ մերժել չքնաղ թագուհին...

ԱՐԱՅ (Առգամին)
Ի՞նչ, լինել գերի մի կնոջ կամքի՞ն,
Նոյն իսկ թէ լինի չքնաղ թագուհի,
Ողջ տիեզերքն իսկ իբր օժիտ բերի:
(Առգամին)
Պիտի խնայել մեր ոյժը ներքին.
Մարտաշեփորը երբ հնչէ կրկին,
Եղի՛ր միամիտ, քաջարի Արգա՛մ,
Արան էլ մաքտում, կը դառնայ Արամ:
Առկեծից զառնուկ չի ծնւում, երբե՛ք:

ՍՈՒՐՄԱԿ Լաւ չէ՞, որ դառնաս աւելի հզօր,
Ամբողջ Ասիրիոյ տէր ու թագաւոր.
Օհ, լա՛ւ մտածիր, Նահապետ:

ԱՐԱՅ Սուրմա՛կ,
Գիտցի՛ր, ինձ համար Ասիրիան համակ,
Տիեզերքն անգամ՝ տրուած իբր զին
Իմ երկրի փառքին,
Իմ աչքին չունի եւ ոչ մի արժէք.
Հայկի ժառանգը չէ կարող երբեք
Ուրանալ ոգին իր դիցազն նախնեաց.
Ոչ էլ վաճառել հողն այս, ոռոգուած
Անգին արիւնով, Ասիրիոյ զահին...
Զոհել մի վաւաշ կնոջ համբոյրին՝
Մեր դիրքն ինքնօրէն, մեր անունն անկախ...
Ես թոյլ եմ տալիս, որ խօսես անվախ,
Եւ սակայն զգոյշ,
Կարծես ողորջիչ այդ բառերիդ տակ
Դաւադիր մտքեր սողում են, Սուրմակ:
Մի ներշնչիլ ինձ կասկածներ, Գողթան.
Այդ քո երկդիմի բառերով... Ինչքա՞ն
Կաշառք է տուել թագուհին պազդոտ,
Որ դառնաս իր խօլ տուփանքին միջոքդ:

ՍՈՒՐՄԱԿ (Վիհաւորուած)
Նահապետ... .

ԱՐԱՅ (Խիստ)

ՍՈՒՐՄԱԿ Ասա՛. .
(Խորաւանկ ժպտալով) Լոկ զանձն իր տեսքին.

- Ինչքանո՞վ... չափն այդ հարցքու քո սրտին:
Ասա՛, Նահապետ,
Ինչո՞վ կաշառեց քեզ Նուարդ Տիկինն...
Որքան էլ արի,
Գեղեցկին հանդէպ սիրտն է միշտ գերի...
(Հեզնոս)
- ԱՐԳԱՄ Եւ այդ ասո՞ւմ է Սուրմակն ալեհե՛ր:
ՍՈՒՐՄԱԿ Ի՛նչ փոյթ թէ ձիւնեն մագերն իմ ուսին,
Միէ՛կէ չեն շողում, արեւի լոյսին,
Ճաղատ գագաթներն ամուլ սարերի,
Իմ գլխի նման,
Լա՛ւ է Նահապետ, չես տեսել Նրան,
Թերուած ոսկեփայլ իր գահի վրայ...
Ա՛հ, թէ տեսնէիր...
(Դուրսը ձայներ)
- ՊԱՀՆՈՐԴ (Մսնելով) Եկե՛կ է Դեսպա՛ն:
- ԱՐԱՅ Որտեղի՞ց.
- ԱՐԳԱՄ (Սուրմակին խի՛ստ) Պիտի՛ քեզ խելքի բերել:
- ՁԻՆՈՒՈՐ (Առայի՛ն) Ասաց. Ասիրիոյ հզօր Դիցունուց:
- ՍՈՒՐՄԱԿ Ահա՛ նոր հանգոյց...
- ԱՐԱՅ (Նստելով) Առաջնորդեցէ՛ք. — (Արգամին) — Ընդունիր, Արգամ:
- ՍՈՒՐՄԱԿ (Բարձր) Երրորդ դեսպանն է, վերջինն այս անգամ:
- ԱՐԱՅ Վերջի՞նն ասացիր:
- ՍՈՒՐՄԱԿ (Խորամանկ) Վերջինն:
- ԱՐԳԱՄ (Բացելով վարագոյրը) Հանեցէ՛ք:
- Ա. ԴԵՍՊԱՆ (Մսնելով) Ողջ լե՛ր, Նահապետ Հայոց Աշխարհի:
- ԱՐԱՅ (Ձուր) Ողջունում եմ ձեր գալուստը բարի:
- Ա. ԴԵՍՊԱՆ Մեծ Շամիրամից, Դշխոյ Դիցունի,
Սրտալից ողջո՞յն, Ասիրիոյ գահի

ԱՐԱՅ

Փարթամ երկրորդին:

(Ոսֆի)

Ողջո՛յն ու յարգա՛նք, Արեգակնափայլ
Ի՞ր ոսկեայ գահին... Թո՛ղ Դիք անայլայլ
Պահեն փառքն իր սէգ՝ Ասիրիոյ վրայ:
(Նսում է)

Յայտնեցէ՛ք, Դեսպա՛ն, վեհ կամքը նրա:

Ա. ԴԵՍՊԱՆ

Ահա մեծագոր կամքն իմ Տիրուհուն.

— «Մեծ Շամիրամից Արային ողջո՛յն.

Դառն էր իր երկրորդ մերժումն իմ սիրոյն,

Բայց սիրող սիրտը չէ կարող ցաւել.

Երբ խոր է խոցւում, սիրում առաւել:

Արդ՝ ուզարկում եմ նոր դեսպան կրկին.

Խնդրում սրտագին.

Ե՛ս, որի առաջ աշխարհն է գերի,

Ե՛ս, տիեզերքի տիրող Դիցունի,

Ես խոնարհւում եմ իր տեսքին արեւ,

ԱնԱրայ սեւ են օրերս. անարիւ:

Կարօտն եմ ապրում իր քաղցր ժպտին,

Իր բոց աչքերի մի հրուտ փայլին,

Ծարաւ է հոգին ձայնի դայլայլին,

Իր բոյր համբոյրին շրթներս են վառում,

Իր լոյս պատկերն է շողում իմ հոգում,

Մարմինս է փրփրում իրանից հեռի,

Ըղծում է պրկումն իր զոյգ թեւերի.

Արդ՝ կրծքիս սեղմած մերժումն անգորով,

Հալում եմ, հատնում, մաշող տենչերով...:

Բա՛ւ է, Թո՛ղ զիջի հպարտ գեղանին,

Թո՛ղ լինի աստուած սիրոյս խորանին,

Թո՛ղ գայ տիրանալ նախ ինձ և ինձմով

Դանձերիս անհուն, Պետութեանն իմ ծով»—:

Այս է Դժխոյի կամքը սերաբոյր,

Ջերթ կեղծ ծաղիկներ, նման այլ անբոյր:

Անգոր են, աւա՛ղ, շրթներն իմ թոթով,

Տալ իր նուրբ ձայնի զրգիւն ու գորով.

Կարէ՛ ագռաւը սոխակը կեղծել,

Այլ միայն եղծել

Նրա շեշտերի դաժալն հեշտալուր:

Եւ պատասխա՞ն էք ցանկանում իսկոյն,

Պէտք է հասացնենք կայծակի հանգոյն:

ԱՐԱՅ

Ա. ԴԵՍՊԱՆ

- ԱՐԱՅ Նախքան ինձ լսելն հանգչեցէք մի քիչ:
Երկար է համբան ու յոգնեցուցիչ:
- Ա. ԴԵՍՊԱՆ Մեր հանգիստն յաջող ելքն է լոկ գործի,
Իսկ թէ՛ Նահապետն պիտի մտածի,
Հլու ենք կամքին:
- ԱՐԱՅ Ոչ, մտածել եմ վաղուց այդ մասին...
Իմ պատասխանը... մերժում է կրկին:
- ՍՈՒՐՄԱԿ Մի՛ խօսիլ շտապ, Նահապետ արի,
Մի՛ լսիլ նորից խորհուրդը չարի:
- Ա. ԴԵՍՊԱՆ Դու չես իմանում թէ ի՞նչ ես մերժում.
Մի կին, որ նման չունի աշխարհում,
Նոյնիսկ երկնքում հազիւ թէ լինի
Նրա չափ շքեղ, չքնաղ Դիցուհի.
Աչերը նրա այնպէս են փայլում
Երկնակամարին ներքեւ ծիւն ճակտին,
Մթնում է Արեւն իր խուլ նախանձում.
Նրա ծով մազերն՝ ալբերով ծփուն,
Երբ շաղ են գալիս իր ճերկ ուսերին,
Փրփրում է կարծես մի անհուն ովկէան,
Խաւարի պէս սեւ, լոյսի պէս շողուն:
Կարծես գիշերն ու ցերեկն են մրցում
Նրա վարսերի ծով ծով ծալքերում:
Նրա այտերն ու շրթները բոսոր,
Ծածկել է ծաղկանց թագուհին՝ կարծես
Իր մետաքսափայլ նուրբ ծիրանիով,
Որի ներքեւից մարգարիտներ են
Պսպղում: Հարաւի համեմունքն ամեն,
Շաղախուած վարդով ու մանուշակով,
Բոյրն իրենց նրա շրթանցն են ծորել:
Նրա մարմինը կաթնեղէն փրփուր,
Որի մէջ հալած մեխակներ լողում.
Ու նրա կրծքում իրար են գուրգ՛րում
Ջոյգ աղանձիներ, բուստեայ կտուցով:
Նրա հասակը, նոցի սլացիկ,
Երբոր հոգնում է ճկուն, նազօրօր,
Կարծես քնարի թելեր են թրթռում:
Երբ նա ժպտում է. ծմեռն է ծաղկում,
Հեծում սոխակը, երբ նա ծիծաղում,
Երբ նա խօսում է, վարդեր են բացում:

երկինք է կեանքը Նրա համբոյրում.
Նրա համբոյրում՝ մահն իսկ մի հեշտանք...
Ո՛չ, Դու չը գիտես, թէ ի՛նչ ես մերժում.
Նրա նմանը հազիւ թէ լինի
Նոյն իսկ երկնքում...

ԱՐԱՅ

Պերճախօս դեսպան, ես չեմ արժանի
Այդքան անսգիւտ գեղ ու շնորհքի:
Ինչպէ՞ս կարող է թոյլ մահկանացուն
Սեղմել իր գրկին
Այդպիսի մի կին,
Որին տիեզերքն հազիւ թէ բաւէր:
Ինչպէ՞ս կարող է անհունը սեղմել
Այս զոյգ թեւերում:

Ա. ԴԵՍՊԱՆ

Դու, խելօք այնքան, այնքան գեղանի,
Դու ես արժանի
Այդպէս Թագուհու եւ այդպէս փառքի:
Դուք՝ գեղեցկօրէն երկուսդ էլ անհուն,
Փարեցէ՛ք երկնի եւ երկրի հանգոյն,
Եւ թող ձեր սիրոյ համբոյրից բեղուն,
Նոր աստուածների նոր սօրունդ ծնի:

ԱՐԱՅ

Աւանդութիւնն է իմ նախնիքների,
Որ մարդ երբեւէ չը պէտք է ժպրհի
Դառնալ ո՛չ աստուած, ո՛չ էլ դիցուհի:
Վաղ էք մոռացել օրինակը Բէլի,
Իսկ Հայկի ոգին մեր մէջ վառ է յար.
Մենք մեզ չենք ծախում սին փառքի համար:

Ա. ԴԵՍՊԱՆ

Մի խօսիլ այդպէս, հպարտ Նահապետ.
Դու մի մոռանալ, որ Նա, անձին հետ,
Օժիտ է բերում քեզ ո՛ղջ Ասիրիան,
Անհուն ու անծայր տիեզերքին չափ.
Այս քո երկիրն իսկ, ազատ, ընդարձակ,
Իր անգին թագի քարն է անշշան,
Աւազի հա՛տիկ, իր վէս զահին տակ:

Բ. ԴԵՍՊԱՆ

Մեծսիրտ Նահապետ, մերժումդ այդ յամառ,
Կարող է յանկարծ յիշեցնել նրան,
Թէ իր զօրքերի թիւն է անհամար.
Այժմ մոռացուած սիրոյ մոլուցքում:

ԱՐԱՅ

(Հպարտ ու հեզնակաճ)
Յիշեցման պարտքն այդ՝ հէնց ձեզ է ընկնում:

- Բ. ԴԵՍՊԱՆ** (Շառունակելով)
 Հրաման է ահեղ աղերսը մեծի,
 Մերժումը նոյնքան արժանի պատժի:
 Ինչպէ՞ս ես ժպրհում նախընտրել մի կին,
 Բէլի ղիցակերպ չքնաղ յաջորդին:
- ԱՐԱՅ** Այ յանդգնութիւն...
- Բ. ԴԵՍՊԱՆ** Թոյլ տուր քնն խօսել:
 Ծանօթ է նրան,
 Որ կինդ է միայն պատճառ քո մերժման:
- ԱՐԱՅ** (սի'us)
 Դարձիր քո նիւթին:
- Բ. ԴԵՍՊԱՆ** Տիեզերքն է խլում քեզանից մի կին,
 (Առան ուզում է ընդմիջել)
 Լա՛ւ. այդ կը նստի շատ թանկ քո երկրին:
 Հայաստան կոխան կը դառնայ կրկին
 Աստղերից անթիւ, աւազից էլ շատ,
 Մեր անպարտելի, անհաշիւ զօրքին:
- ԱՐԳԱՄ** Կա՛ց, քեզ կը շանթէ Արամի ոգին.
 Անհաշիւ, գուցէ, բայց անպարտելի՞...
- ԱՐԱՅ** Ձուր ես տաքանում, Արգա՛մ, թող խօսի:
- Բ. ԴԵՍՊԱՆ** Այս քո շէն երկրից չէ մնալ ոչ իսկ
 Մի կիսափուլ պատ, քար քարի վրայ.
 Ձեր ազնայններին կը տանք մենք թառեր,
 Դիակոյտերից կերտուած սարեր.
 Սմբակաների տակ մեր նժոյգների,
 Մենք կը խմորենք, նէմրութը վկա՛յ,
 Ողն ու ծուծը ձեր փշրուած զանկերի.
 Ու մեր հոսեցրած հեղեղներն արեան,
 Կուլ կը տան եւ քեզ. եւ քո Հայաստան:
 (Բողոքը երկում եմ)
- ԱՐԱՅ** (Հեզգնագին ծիծաղով)
 Իսկ յետո՞յ, Դեսպա՛ն:
- Բ. ԴԵՍՊԱՆ** Եւ նրան, որին պաշտում ես. իբր կին,
 Ու նախընտրում ես պերճ Շամիրամին,
 Անդարձ կորըստիդ իբրեւ սփոփանք,
 Կը տանք մեր յաղթող զօրքերն ամուսին.
 Մեր բանակին էլ վայելքն իր մսին:
 (Բայցը քաշում եմ սերը եւ nsfի)

ԱՐԱՅ

(Մոլեգիմ եւ nsfի)

Լոեցրէ՛ք դրան:

Ա. ԴԵՍՊԱՆ

Հեռո՛ւ, թո՛ղ ոչ ոք չի համարձակուի.
Նուիրական է անձը դեսպանի:

ՍՈՒՐԾԱԿ

Զգո՛յշ, Նահապետ, մի պղծիլ շէմքըդ.
Վա՛ր, Արզամ ձեռքդ.

Ինչ՞ օգուտ պատժել ստրուկ շրթների
Թոթովանքն անզօր, երբ շունչն է հեռի,
Լոեցնենք առայժմ, պատուի նախանձը:

Ա. ԴԵՍՊԱՆ

Նուիրակա՛ն է դեսպանի անձը:

ՍՐԳԱՄ

Ի՞նչ ես հրամայում, Նահապետ:

ԱՐԱՅ

Թողնե՛լ:

Բ. ԴԵՍՊԱՆ

Դո՛ւ թոյլ տուիր ինձ խօսել անարգել:

Ա. ԴԵՍՊԱՆ

Ների՛ր, Նահապետ, ների՛ր դու նրան,
Եթէ խօսքերն իր յանդուգն թուեցան.
Նա զօրական է եւ ոչ պարզ դեսպան,
Աւելի վարժ են ձեռքերն իր թուրի,
Բան թէ շրթները նրբին բառերի:

Բ. ԴԵՍՊԱՆ

Ես անզօր էի փոփոխել, մեղմել,
Ի՛նչ պատուիրել էր Դշխոն ինձ խօսել:
Մեկնել էր արդէն դեսպանն իմ ընկեր,
Երբ Դշխոն՝ յանկարծ՝

Փոխուեց, ու փրփրուն նոր պատգամ պոռթկաց:

Ա. ԴԵՍՊԱՆ

Եթէ մերժումն է մեզ քո պատասխանն,
Թազուհուց վարձքը մեր, մահն է միայն,
Ինչպէս վարձքն եղաւ մեր նախորդների,
Որոնք քո մերժման սեւ գոյժը բերին:
Թոյլ տո՛ւր ինձ խնդրել մի վերջին անգամ.
Օգնի՛ր ինձ, Սուրմակ, օգնիր ինձ, Արզամ,
Յիշեցէ՛ք մեր լաւ օրերը նախկին.
Ես էի բերել քո Հօր Արամին,
Դահն ու վարսակալ, տիտղոսն երկրորդի,
Նինոսից շնորհուած ձեզ. որդւոց որդի:
Նա բաբեկամ էր, Նահապետ, քո հօր.
Նայում էր նրան ինչպէս մի եղբօր.
Նա այլես չկայ.
Նրա կեանքի դէմ դաւող ձեռքն ահա,
Բեզ է կարկառուում.
Մեխի՛ր վրէժըդ հէնց նրա սրտում.

Ու քեզ կը ժպտան ողիներն արի
 Դիցազն Արամի, Նինոսին բարի,
 Երբ տեսնեն բազմած Ասիրիոյ գահին,
 Մին վրիժառուն, միւսն իր Արային:
 Տիրի՛ր այդ կնոջ, ու փշրի՛ր նրան:
 Ուր քե՛զ է սիրում, քե՛զ տենչում միայն.
 Աստուածներն են քեզ առիթ շնորհում,
 Վառելով նրա տոփածոն, կրծքում:
 Վաւաշ ըղծանքի հրդեհներ անմար:
 Արժէ՛ որ զոհուեն մի կնոջ կրքին,
 Անհամար կեանքեր, երկիրներ անգին,
 Երբ բաւ է կեղծել մի՛ օրուայ համար:
 Եւ այս, Նահապետ, ղիմումն է վերջին:

Բ. ԴԵՍՊԱՆ
 ԱՐԱՅ

(Մեկուսի)
 Ահ, խորամանկ է՛գ, երկսայրի լեզուով,
 Մինով փայփայում, իսկ խայթում միւսով:
 (Բարձր Ա. Դեսպանին)
 Ի զո՛ւր ես փորձում, ստրուկ, փոխն ի փոխ,
 Թովհանքը սիրոյ, թակարդը նենգի:
 Արի տղամարդն իր վրէժն ու ոխ
 Սրով է լուծում եւ ոչ իր դէմքի
 Գեղով, եւ կամ մեղկ դաւով կանացի:
 (Բ. Դեսպանին)

Դու կը փորձէիր, հէնց անծիդ վրայ,
 Զայրոյթն Արայի. վրէժը նրբա,
 Եթէ օրէնքը մեր նախնիքների
 Զի դարձներ անծրդ անձեռնմխելի.
 Եւ զիտցի՛ր, ոչ թէ սոսկ իրրեւ դեսպան,
 Այլ իբրեւ պանդուխտ: Իր օտարական
 Իմ յարկի ներքեւ...

(Երկուսին)
 Առաջէ՛ք այդ ձեր Դշխոյին հօգոր,
 Անգոր է իր ոյժն, իր գեղն իսկ անգոր,
 Մի ազատ սրտի սիրոյն տիրելու.
 Քանի ստրուկ է վաւաշ կրքերի,
 Նա չի ճանաչիլ յոյզը սիրելու.—
 Չէ կարող սիրել երբեք սիրտն գերի:
 Նա տիրէ՛ գուցէ՛ աշխարհին համայն,
 Եւ հպատակուեն աստղերն իսկ նրան.
 Իր բանականրով հեղեղէ, կերտէ,

Ծովեր արիւնի, կամ քաղաքներ ծով,
 Սաստէ հովերի հոսանքն իր ուժով,
 Մի գերազատ սիրտ նրան կը փշրի,
 Սէգ ժայռի նման:
 Ասացէ՛ք նրան,
 Թէ հրապոյրն իր կրկնուէր բեր անգամ,
 Հազիւ նողկանքից տարբեր յոյզ զգամ:
 Ինծ համար, միայն
 Մնացորդ է նա ցոփ խրախճանքի,
 Լոկ ստրուկների շրթանց արժանի.
 Ասացէ՛ք հէնց դուք, ձեզնից քանիններ.
 Այդ սէգ Աղիճի գգուանքն էք վայել:

ՍՈՒՐՄԱԿ

(Միջամտելով)
 Նահապետ.

ԱՐԱՅ

(Սոււմակին)

Լո՛ւի՛ր.

Քեզ չըմբոստացրեց Հայոց Տիրուհու
 Դէմ ասուած բռններն արհամարանքի,
 Այն ինչ յուզում է
 Որակումն արդար քո Նահապետի.
 Հեռացի՛ր աչքիցս, իսկոյն...

(Սոււմակ դուռն է ելնում)

Ասացէ՛ք:

Ստրուկների հարճ, Ասիրիոյ դշտոյ
 Այդ Շամիրամին,
 Ես ունեմ մի կին.
 Անբիծ աւելի, աւելի մաքուր,
 Քան շուշանաթոյր
 Զիւնը մեր ազատ սարերի զլխին,
 Մի մա՛զը նրա
 Թանկ է ինծ համար ու քաղցր աւելի,
 Քան գանձն իր պղծուած հրապոյրների.
 Ասացէ՛ք նրան,
 Ունեմ մի երկիր, ինծ համար անզին,
 Որին չեմ թողնիլ դառնալ անշուք քար
 Ասիրիոյ թագին,
 Եթէ այդ՝ նոյնիսկ ճակտիս շողշողար.
 Կապուած ոճրապարտ ու տուփավարակ
 Մի կնոջ կրքոտ ըղծերովն անյագ:
 Ունեմ մի բանակ,

Որից նինոսն իսկ սովորեց դողալ,
 Տեսէ՛ք, կրում եմ նակտիս վարսակալ,
 Ոչ երկրորդութեան իբրեւ մի պատիւ,
 Այլ իմ յաղթական զօրքերիս փառքին:
 Յաղթող՝ ձեր սարուկ խուժանին անթիւ:
 Դահն ու վարսակալ, տխրոսն երկրորդի,
 Այո՛, պահել ենք մենք հայր ու որդի,
 Մեր բազկի եւ մեր քաջերի ոյժով:
 Նա սպառնում է քանդել, աւերել
 Մե՛ր երկիրն ամբողջ,
 Վստա՛հ, որ այլ կերպ չէ կարող տիրել...
 Թո՛ղ զայ, կը սպասենք նրան խնդագին,
 Բայց թող չի յուսայ գտնել անկողին,
 Արայի գրկում, այլ Բէլի կողքին,
 Հայկօրէն կեքտուած մի նոր գերեզման:
 Դանկերն իր զօրքին զետեղուած վրան,
 Իւր իր պարտութեան բրքածեւ կոթող:
 Ասացէ՛ք, Հայոց Նահապետ Արան,
 Չի զիջում ողջոյն ուղարկել նրան,
 Եւ մերժում այլեւս ընդունել դեսպան:

Ա. ԴԵՍՊԱՆ Սակայն...

ԱՐԱՅ Հեռացէ՛ք:

ԱՐԱՅ (Մի Զօրականի)
 Ինչ հարկն է հոգալ.
 Մինչեւ սահմանը ուղեկցել նրանց,
 Եւ Ասիրիայից փակել ամեն անցք:
 (Քայլում է յուզուած. մնում է մեհակ Արզամի հետ)
 Արգա՛մ, այսօր իսկ արծակիր հրաման
 Զօրահաւաքի, գունդերըս թող գան
 Խմբուել շուտափոյթ Արայի Դաշտում,
 Լսո՛ւմ ես, Արգա՛մ, ոչ մի յապաղում.
 Բազմացրո՛ւ զօրքը մեր սահմաններին.
 Ուղարկի՛ր դեսպան հարեւաններին,
 Ասա՛, Արամը զարթել է կրկին...

ԱՐԳԱՄ (Խոր յուզուած եւ հպարտ)
 Ոչ, այլ ես կ'ասեմ նրանց, Նահապետ,
 Առիւծ է դարձել Կորիւնն Արամի
 Ու մարտակոչն է մռնչում կատաղի:
 Խաղաղութեան մէջ այս կուրծքն իմ հիւծած

Ուռչում է հպարտ, ու շնչում նորից
Մարտի գրգիռը...

ԱՐԱՅ

Որքա՞ն ժամանակ
Պէտք է, որ լինենք պատրաստ վերջնական:

ԱՐԳՍՄ

Այսօր է սկսում հատնել լուսինը.
Հէնց յաջորդ լրման,
Կ'ունենաւ պատրաստ՝ քո դրօշի տակ:
Մի լրիւ ու վէս քառաբիւր բանակ:

ԱՐԱՅ

Լաւ...

ԱՐԳՍՄ

Եւ բացի այդ ունենք այրուծին:

ԱՐԱՅ

Մի բիւր միմիայն, մինչ նա հաշուում է
Չօրքերի թիւը տասնեակ բիւրերով:

ԱՐԳՍՄ

(Վստահ ու զստար)
Նրանց բիւրն հաշուիր մեր հարիւրներով:

ԱՐԱՅ

(Մտախոհ)
Թէ լինէր հարցը լոկ վտանգն անծիս...
Երկրիս բախտն է ծանր ճնշում ուղեղիս:

ԱՐԳՍՄ

Փոյթ է, նահապետ, շուտ կը սովորես:

ԱՐԱՅ

Ա', դու խօսում ես իբրեւ զօրական.

Երբ ասում էի բառն իմ վերջնական,

Կարծես նկարուեց յանկարծ իմ աչքին,

Երկիրն իմ աւեր եւ արիւնքամ.

Կարծեցի տեսնել մի բոպէ, Արզամ,

Հայկի, Արմէնի. Արամի ոգին,

Ու նրանց անէծքն ըզգաց իմ հոգին...

Եթէ ես դառնամ աւերման պատճառ,

Ասա՛, կարո՞ղ են նրանք ինձ ներել...

ԱՐԳՍՄ

Ուրե՞մն, պիտի յաղթել անպատճառ:

Ասա՛, նահապե՛տ, եթէ քո որդին,

Նոյն պայմաններում վարուէր քեզ նման,

Միթէ քո ոգին կ'անիծէ՞ր նրան:

ԱՐԱՅ

Երբե՛ք:

ԱՐԳՍՄ

Ո՞րն է լաւ, քանդումը երկրին,

Թէ սրբապղծուիլն, օտարի ձեռքին,

Մեր արիութեան անունն ու փառքը,

Մեր ընտանեկան պատիւն ու կարգը:

Նայի՛ր, նահապե՛տ, այս կրծքի վրայ,

Չես զտնիլ մի տեղ, ուր սպի չը կայ.

Միշտ նոր վերքերն են հիները բուժել,
Ի՞նչ հարկ մեր անվերջ կռիւներն յնշել,
Որոնք մեր երկրի հիմքերն են դրել,
Թող վկայ լինեն նախնեաց ոգիներ,
Որ այս ծեռքերը հիմքն այդ կը քանդէր,
Քան թէ նենգաւոր մի կնոջ կրքին
Կը դարձնէր գերի:
Ես կը ժպտահէի,
Անէծքին դէմ իսկ իմ աստուածների,
Պահելու համար պատիւն իմ յարկի:
Հէնց քանդումին մէջ՝ յաւէտ կենդանի:

ԱՐԱՅ Տո՛ւր ինձ ձեռքդ, Արգա՛մ...
Հէնց այսօր եւեթ ուղարկելը պատգամ,
Տանուտէրներին, զօրական, իշխան,
Թող զան ամենքն էլ, հաւաքուեն իմ շուրջ:
ԿԱՐԴՈՍ (Ներս վագիլով)
Հայրիկ, ասում են կախ է շուտով.
Ուղի՞ղ է, հայրիկ:
ԱՐԱՅ (Ջսւահագիւն այլ դժգոհ)
Քեզ ո՞վ է ասել:

ԿԱՐԴՈՍ Ես խողում էի ախոռատան քով,
Մէկ էլ շտապով,
Զօրականներդ կարմրած, դուրս եկան,
Մօտիցըդ, հեծան, կայծակի նման
Զիւր... եւ հայրիկ, ասացին...

ԱՐԱՅ Լաւ, լաւ:
ԱՐԳԱՄ (Արայիւն)
Տեսնո՞ւմ ես ծագուկն ինչպէս է փրփրել.
(Կարգոսիւն)
Այո, ուղիղ է. չը լինի դու էլ
Ուզո՞ւմ ես զնալ կոուրի:

ԿԱՐԴՈՍ Ի հարկէ՛,
Սակայն չի ուզում Մայրիկը թողնել,
Հէնց որ ասացի, սկսեց լաց լինել:
Դու ինձ կը տանես քեզ հետ, չէ՞, Հայրիկ:
ԱՐԱՅ Դեռ կոուրի համար դու շատ ես փոքրիկ.
Տունը ողջ արդէն իրար է անցրել.
Ինչո՞ւ ես այդպէս Մայրիկին լացրել:

ԿԱՐԴՈՍ Ոչ, ես չեմ լացրել, լալիս էր արդէն:

Ես փոքր չեմ, հարցրու Արզամ հայրիկին.
Երբ ես նրա հետ քշում եմ իմ ձին,
Նա իմ յետևից հազիւ է հասնում.
Այնպէս չէ՞, Արզամ հայրիկ, ի՛նքդ ասա.
(Թիծաղելով)
ձի՛շտ է:

ԱՐԳԱՄ

ԿԱՐԴՈՍ

Եւ յետոյ նիզակախաղում,
Չէ՞ որ յաղթել եմ ինձնից մեծերին.
Այնպէս է վարժուել թեւս քո թուրին:

ՅՐԱՅ

Իմ թուրի՞ն, ա՛յ, դո՛ւ... .

ԱՐԳԱՄ

(Միջմամսելով)

Ես ինքս եմ տուել:

ԿԱՐԴՈՍ

Երկու օր առաջ այնպէս ենք կոռուել:

ԱՐԱՅ

(Հետաքրքրուելով)

Եւ ո՞վ է յաղթել:

ԿԱՐԴՈՍ

Ես խուսափել եմ իր զարկն հինգ անգամ:

ԱՐԳԱՄ

ձի՛շտ է:

ԿԱՐԴՈՍ

Տեսնո՞ւմ ես. դէհ, հայրիկ Արզամ
Ասա՛, որ տանի:

ԱՐԱՅ

Դու պէտք է իմ տեղ պահես Մայրիկին:

ԿԱՐԴՈՍ

Ես, հօ՛ աղջիկ չեմ, որ տանը նստեմ.

(Զարաւանդ)

Հայրի՛կ, այնպէ՛ս է մեծացել իմ ձին...

ԱՐԱՅ

Լա՛ւ, լա՛ւ, դեռ կոռուի շատ ժամանակ կայ:

ՄԻ ՆԱԺԻՇՏ

(Մտնելով)

Տիկինը խնդրում է տեսնել...

ԱՐԱՅ

Ի՞նձ, թող գայ:

ՆՈՒԱՐԴ

(Մի փոքր յետոյ մտնում է փայտկուտած — ցածիւրացնելով)

Ների՛ր ինձ. Տէ՛ր իմ, չի կարողացայ

Համբերել այլևս...

ԱՐԱՅ

Ինչպէ՛ս ես յուզուած.

Լսել եմ, լաց ես եղել:

ՆՈՒԱՐԴ

(Կարգոսիմ)

Չար տղայ...

ԿԱՐԴՈՍ

Մայրիկ...

ԱՐԱՅ

Լաւ, գնա՛.

Արզա՛մ, ազատի՛ր մեզ սրա ձեռքից:

ԱՐԳԱՄ Զազո՛ւկ, դէ՛հ, արե՛հ,
ԿԱՐԴՈՍ (Հեռանալով եւ շաղակրատելով)
Դու կ'ասես նորից,
Զէ՛, կ'ասես նորից...
ՆՈՒԱՐԴ (Վազելով Արայի մօտ)
Դեսպաններն ո՞ւր են...
ԱՐԱՅ Մեկնել...
ՆՈՒԱՐԴ եւ մերժուած...
ԱՐԱՅ Այո, եւ ընդ միշտ:
ՆՈՒԱՐԴ Հըզօրդ Արամազդ!
Տէ՛ր իմ, քանի դեռ ուշ է, յետ կանչի՛ր,
Խնդրում եմ, Տէր իմ:
ԱՐԱՅ Դէ՛հ, հանգստացի՛ր.
Ի՞նչ է պատահել քեզ հետ. դեռ երբեք
Զեմ լսել այդպէս յուզուած խօսելիս:
ՆՈՒԱՐԴ Ա՛խ, դու չը գիտես, տանջուում է հոգիս...
(Նստիւթսնելով)
Գացէ՛ք, հեռացէ՛ք...
(Արային պաղատելով)
Գոնէ՛ մի՛ անգամ,
Մի՛ անգամ, լսիր քո կինը թշուառ,
Որ դարձել է արդ անէծք քեզ համար:
Օհ, ես խնդրում եմ, ուղարկի՛ր իսկոյն,
Կանչի՛ր դեսպաններն հզօր թագուհուն,
Եւ ասա՛ նրբանց, որ դու կը գնաս...
Օհ, ես տեսնում եմ մահըդ վաղահաս.
Ի՛նչ փոյթ մի այլ կին սեղմէ քեզ կրծքին,
Բաւ է չի մարի քո արեւն անգին...
ԱՐԱՅ Ինչե՛ր ես ասում, Նուարդ, այդ ինչե՛ր:
ՆՈՒԱՐԴ Այնպիսի երա՛զ տեսայ այս գիշեր...
ԱՐԱՅ (Հասկանալով եւ Բմծիձաղով)
Ահ...
ՆՈՒԱՐԴ Մի՛ ծիծաղել.
ԱՐԱՅ Ոչ, չեմ ծիծաղում:
ՆՈՒԱՐԴ Ես նստել էի մեր պատշգամում.
Համակ բոցի մէջ երկինքն էր լողում.
Արեւը կարծես չէր ուզում ծագել.

Խմբուել էր հեռուն մի մեծ բազմութիւն...
 Յանկարծ երեւաց Արփին շողշողուն.
 Այնքան էր նման քո դէմքի տեսքին,
 Ողջունում էին ամէնքը նըրան,
 Ու զոչում.— «Կեցցէ՛ նահապետ Արան»,
 Իսկ ես զմայլած ու խելակորոյս,
 Հեկեկում էի.
 — «Ինչո՞ւ ես ինծից հեռացել, Տէր իմ»:
 Երբ մէկից՝ յստակ անամպ երկնքին՝
 Յայտնուեց մի սեւ բան,
 Որ մեծանում էր, դէպի քեզ սողում...
 Վիշապի նման էր տեսքը նրա,
 Հէնց նկարն ինչպէս, քո զահի վրայ.
 Եւ նա սողում էր ու քեզ մօտենում.
 Հնոց էր վառուել կարծես իր բերնում,
 Իսկ իր կողերից արիւն էր ժայթքում:
 Մեծացաւ, ծածկեց երկինքն ու արեւ,
 Պատեց ողջ երկիրն իր ստուերը սեւ...
 Սոսկումից շունչս էր սառել իմ կրծքում.
 Չը գիտեմ այդ սեւն որքան էր տեւել,
 Թէեւ իմ սրտին անհուն էր թուել.
 Եւ վիշապն ահա էլ չէր երեւում:
 Թեւում էր Արփին խաղաղ երկնքում,
 Բայց այլեւս նախկին իր փայլը չունէր.
 Այնպէ՛ս տխրագին, այնպէ՛ս տոգոյն էր...
 Դէմքը չէր քոնը, այլ մի դէմք տարբեր...
 Իսկ դաշտի միջից լսուում էր հեռուում,
 Մի ողբ ճիշդ այնպէս, երբ մէկն են թաղում...
 (Հեծկիսում Է. Արայ լսում Է լուռ)
 Ուզեցի պատմել քեզ, առաւօտ վաղ,
 Սակայն դու այնպէս գոհ էիր, ուրախ,
 Չուզեցի յուզել քո սիրտը խաղաղ...
 (Մհանդ)
 Պիտի զոհ անել վաղ առաւօտուն,
 Մեր աստուածներին, Մեր նախնեաց Ոգուն...
 (Աւելի հանդարտ)
 Իսկ այդ երազը քեզ զուր է յուզել.
 Երկրածին մարդը կարո՞ղ է դառնալ
 Դից կամքին արգել.
 Թող լինեն օրհնեալ.

ԱՐԱՅ

Մահն է մեզ բաժին, ի՞նչ հարկ կայ սոսկալ:
Նախ կը խաղաղենք ցասումը նըրանց.
Զոհներով վաղն իսկ նժոյգն իմ անսանձ.

ՆՈՒԱՐԴ

ԱՐԱՅ

Իսկ մնացեալը կը թողնենք բախտին...

Տէր իմ, մի՛ մերժիւ, քանի դեռ ուշ է:
Հայոց Տիկինը պէտք է պահանջէ
Փրկել իմ կեանքը.

ՆՈՒԱՐԴ

ԱՐԱՅ

Մոռնալով նոյն իսկ երկրիս վտանգը:

Երկրիդ վտա՞նգը. քայց ինչո՞ւ, ինչպէ՞ս.
Նա ողջ Ասիւրեան խոստանում է քեզ:

ՆՈՒԱՐԴ

ԱՐԱՅ

Այդ քեզ ո՞վ ասաց:

Սուրմակը

Այդպէ՛ս...

Այժմ տեսնում եմ քեզ ո՞վ է յուզել,
Մերժումիս պատճառ, եղիր միամիտ.
Դու չես լուի, սուտ է Դողթանն այդ նենգմիտ:

ՆՈՒԱՐԴ

Այո, ճէնց Սուրմակն ինձ ասաց, Տէր իմ,
Թէ փառքիդ արգելք իմ սէրն է միայն,
Եւ թէ անկասկած կը լինի պատճառ
Մեր երկրի քանդման.

Եւ նոյնիսկ, Տէր իմ, պատճառ քո մահուան:

Օհ, խնայի՛ր ինձ, տե՛ս, պաղատագին
Ընկած ոտներիդ,

Աղերսում եմ քեզ, սիրի՛ր դու նրան.

Ոչ ես չեմ կարող, չը պէտք է թոյլ տամ,
Զոհուել ինձ համար քո մի մազն անգամ:

Ոչ, ես չեմ կարող

Տեսնել երկիրն իմ քանդուած ու աւեր,

Եւ իմ պատճառաւ... կարծում եմ լսել,

Որ իմ անուշով քեզ են անիծում...

Այս կեանքը, Տէր իմ, մահ է ինձ համար

Եւ քեզ վտանգող քո սէրն ինձ անէծք,

Թէ դառնալու է քո մահուան պատճառ:

Ո՛չ, ես խնդրում եմ, ուղարկի՛ր իպկոյն.

Կանչի՛ր դեսպաններն հզօր թագուհուն...

Իսկ ես կը պահեմ քեզ հոգուս խորքում...

Տէր իմ, տե՛ս, Նուարդ կինդ է աղերսում...

ԱՐԱՅ

Ջերմ բառերի մէջ քո աղերսանքին,

Քաղցր էր ինձ լսել ազնիւ քո հոգին:

Սորբա՛կն իմ շէմքից վտարուեց յաւէտ .
 Բեզ պիտո՛՛ հանդարտել մի անգամ եւեթ:
 Արի, ե՛կ ինձ մօտ , նստի՛ր իմ լողթին...
 Իմ տիղն ալստեղ է, ալստե՛ղ, քո ոտքի՛ն... (Նստում են)

ՆՈՒԱՐԴ

ULU3

ኒቦኦሊቶን

U.S. 3

ՆՈՒՍԵՐԴ.

U.F.U.3

ՆՈՒԱՐԴ

УЛУЗ

Գիտե՞ս ինչ կրին է այդ Ս.սիրուհին:

Լսել եմ, որ նա շատ է գիղանի.
Եւ երբ սիրում է, նա շատ է բարի.
Իսկ զատումին մէջ՝ վայրագ, անխնայ:

Այդ կինը չքնաղ, այդ վէս թագուհին,
Իր խսկ ձեռքերով զոհել է կրթին,
Միտող ամուսնուն, իր որդիներին...

Այդ ի՞նչ ասացիր. Տէր իմ, ի՞նչ, մի մա՞յր.
Մի կի՞ն... ո՛չ, Տէր իմ, ո՛չ, մի՛ հաւատաւ...
Անկարելի է...

Անշուշտ անհնար,
Այդ բանն հասկանալ անգամ, քեզ համար,
Բայց ինչպէ՞ս, մի մա՛յր, մի կի՛ն...

Եւ որին

Ստրկութիւնէն դարձրեց թագուհի
Նինոսը բարի...

Ս.յդ կլինը չքնաղ խողխողեց նրան,
Հէնց իր իսկ գրկում անդորր քնելիս.

Իսկ արդար բողոքն իր որդիներին,
Լոնցրեց մի մի հարուածով սրի:

Խնայեց միայն ապօրէն որդին,
Այն էլ խնդրանքովն իր սիրակս

 $\Pi^{\circ}q:$

Նահապետը Մարաց Աշխարհի,
Խելօք ու դիւցազն, այլ սիրոյ գերի:

Եւ դո՛ւք, աստուածնե՛ր, եւ դուք ի՞նչ շանթեր...

Բայց այդ հրէշ կինն
Ուսկի՞ց է լսել, ումի՞ց, քո մասին.

Նա քեզ չի տեսել:

Ձր գիտեմ:

Բոլոր խմբունել են մէկտեղ,
Գիտուն ու իշխան, Դշխոյ փառայեղ,
Որպէսզն դաւեն քաղցր արեւիդ դէմ:
Խաղաղ էր մեր կեանքն, ինչպէս մի եղեմ:

ԱՐԱՅ Զէինք ցանկա՛ն ում չարիք ոչ ոքի...
 ՆՈՒԱՐԴ Տեսնո՞ւմ ես, Դու չես վտանգն իմ անծի՛ր
 Թող լինի խաղաղ քնքոյշ քո հոգին։
 ԱՐԱՅ Բայց, մի՛թէ չը կայ որեւէ հնար,
 Այդ ահեղ կոտորից փրկուելու համար։
 ՆՈՒԱՐԴ Այժմ էլ կոի՞ւն է քեզ վախեցնում։
 ԱՐԱՅ Միթէ կարո՞ղ է մի որեւէ կին,
 Լսել անտարբեր այն կոտորի մասին,
 Ուր պէտք է գնայ սիրած ամուսինն։
 ԱՐԱՅ (Ոսկի ելնելով)
 Պէտք է, որ Տիկինն Հայոց աշխարհի,
 Ունենայ մի սիրտ, աւելի արի։
 ՆՈՒԱՐԴ (Կանգնելով)
 Տեսնո՞ւմ ես. Տէր իմ, ես չեմ արժանի
 Այն դիրքին, որ ինձ բախտն է վիճակել։
 (Այրագեղ)
 Ներքի ինձ եւ մի՛ բարկանալ ինձ դէմ։
 Արդ, ես կը փորձեմ լինել ժպտադէմ,
 Ինչպէս վայել է Արայի Տիկնոջ։
 Մի բառ եւս...
 ԱՐԱՅ Ասա՛.
 ՆՈՒԱՐԴ Կարդո՞ւր...
 ԱՐԱՅ Գիտեմ,
 Ուզում է զնալ կոտորի...
 ՆՈՒԱՐԴ Ես Մայր եմ...
 Տէր իմ, մի նայիլ այդպէս խտադէմ.
 Դեռ շատ է տղայ,
 Ո՛չ, մի բարկանալ լսի՛ր ինձ, զթա՛.
 Դու ինձ կ'ըմբռնես քո սրտի խորքում.
 Ես այն եմ խնդրում.
 Որ նա մեծանայ, դառնայ հօր նման,
 Դան դարպաս անել զշտոներ նըրան։
 ԱՐԱՅ Տեսնեմ, կը փորձենք...
 ՆՈՒԱՐԴ Դեռ նա չի կրել ոչ զբահ, ոչ զէնք...
 ԱՐԱՅ Այդ մասին պիտի խօսել Արգամին։
 ՆՈՒԱՐԴ Լա՛ւ. ես կը լինեմ հլու քո կամքին.
 Եւ Տէր իմ, դու չի՞ս բարկացել ինձ դէմ։
 ԱՐԱՅ Ո՛չ նուա՛րդ, զուր չէ քո յոյզն այս անգամ։

ՆՈՒԱՐԴ Շնորհակալ եմ: (Ուղղուում է դեպի գուռը)
ԿԱՐԴՈՍ ('Իրսից) Շո՛ւտ, հայրիկ Արգամ, մե
ԱՐՍՅ (Նուադիկն) Գլխի ամեն ըան պատմել հայրիկին:
ՆՈՒԱՐԴ (Նուիրաւած) Բռնն է, Տէր հմ... ('Լուում է)
ԱՐՍՅ (Արագին նայելով ետեւից) Իմ անգին...

Բ. ԱՐԱՐ

ՇԱՄԻՐԱՄԻ ՊԱԼԱՏԸ

Սիւնագորդ առկախ պարտէզ: Խորից երեւում է Նիւնուէն. Ասորական
հսկայ ցուլեր բիմի առաջամասի երկու կողմերը: Մէջեկը աստիճանաւոր
բարձրութիւն, որի վրայ զննողութեամբ է Գառնիք:

Վարագայրը բացուելիս Նիւնուսն նսած դիտում է դուրսը, նախապար
հը, որ երեւում է հեռուից:

ՄԻ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ Ո՛վ Դիցածին, ինչո՞ւ մենակ ու խոկուն.
Քո նայուածքը դարձեալ զրաւել է հեռուն.
Մտածման սեւ ամպեր դէմքդ են մոայլել,
Այն ինչ պէտք էր քեզ արեգի պէս փայլել.
Բա՛ւ է, Իշխան...

ՆԻՆՈՒԱՍ Իսկ քեզ բաւ չէ՞ դեռ, ստրո՞ւկ,
Լրտեսում ես ամեն մի բառ ու շշուկ,
Հետեւում ես մէն մի քայլիս, եւ այժմ էլ
Քեզ հարկաւոր է խոհերիս թափանցել:

ՄԻ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ Ո՞վ կը ժպտի, Դիցածին,
Քեզ, ժառանգորդը գահին...

ՆԻՆՈՒԱՍ Ոչ ո՞ք. միայն ասա՛ ստրուկ Շահնուրին,
Որ իր կեանքն էլ խաղն է իմ մօր բմայրին:
(Լսուում է սմբակների տրոփ)
Ի՞նչ ծայներ են...

ՄԻ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ Դուցէ, Տէր իմ, դեսպաններ...

ՊԱՀՆՈՐԴ (Մտնելով)
Նահապետը Մարաց:

ՆԻՆՈՒԱՍ (Նետեկով մի քառի)
Վարձքդ, լրաբե՛ր.

Առաջնորդի իսկոյն: (Մտնում է Ջրադատ)

Այդ դո՞ւ եւ ինչպէ՞ս...

ՋՐԱԴԱՏ Այո՛, Իշխան, այո՛ ես...

Չը գիտէ՞իր...

ՆԻՆՈՒԱՍ

Ո՛հ,

ԶՐԱԴԱՇՏ

Հրամանն էր Դշխոյի
Ճանապարհուել իսկոյն... Խշխա՛ն, բայց միթէ
Զէ՛ր սպասում...

ՆԻՆՈՒԱՍ

Քո ժամանման, ոչ. գուցէ
Մի կեղծիք է, մի խաղ...

ԶՐԱԴԱՇՏ

Ահա մատանին:

ՆԻՆՈՒԱՍ

(Քննելով)

Այո՛... ինձնից ինչո՞ւ պահել են զաղտնի
Քեզ ուղարկուած հրամանը մեկնումի...

ԶՐԱԴԱՇՏ

Իսկ Շամիրամ... չէ՞ր սպասում...

ՆԻՆՈՒԱՍ

Թազուհի՛ն,

Այո՛, անշուշտ, սպասում է անհամբեր,

Արայի մօտ ուղարկուած

Դեսպանների վերադարձին...

ԶՐԱԴԱՇՏ

Ի՛նչ տարբեր

Յուսացածիցս. հրաւէրն այդ սրտազին,

Ինձ թուաց լոկ հիշն աղու,

Ափսոսազին կանչն անարդար սիրուհու,

Այն ինչ վառ է դեռ սովանքն իր մտածին...

Ուրեմն այդպէ՛ս, սպասում է Արային...

ՆԻՆՈՒԱՍ

Աւաղ, այո՛, սրտատրուի...

Բոպէներն՝ արդ՝ երկարում են օրերի...

Խենթանում եմ, այստեղ՝ մինակ, անսփոփ,

Մտածելով թէ յանկարծ,

Փոխէ Արան, իր որոշումը նստակին,

Ու չի մերժէ՛ առաջարկն՝ հուսկ դեսպանին...

Ասիրիոյ գանձն ու գահ, պէտք է թաւալուեն

Ոստերի տակ. օտար, ոսոխ մի զարմի.

Պէտք է ցնդեն երազներն իմ մի առ մի:

Բա՛ւ չէ վատնեց գանձերն համակ, քմայքին,

Կողոպտում է գահից միակ ժառանգին:

ԶՐԱԴԱՇՏ

Զգո՛յշ, նբան պիտի չասել ոչ մի բառ:

ՆԻՆՈՒԱՍ

Նրա՞ն... ո՛չ մի:

ԶՐԱԴԱՇՏ

Մա՛հ կը լինէր՝ քեզ համար:

ՆԻՆՈՒԱՍ

Գիտե՛մ, Զրադա՛շտ, ես քո պատուէրն եմ պահել.

Գտի՛ր մի ելք կացութիւնից այս անել:

ԶՐԱԴԱՇՏ

Դու մնա՛ լուռ ու ձեւացիր անտարբեր.

երբ ժամն հասնի, կը մտածենք, վաղ է ղո՛ւ:
(Ընդհանուր շարժւմ. ներս են մտնում պալականեր,
պալատականներ)

ՄԻ ՄԱՆԿԱՒԻԿ Պատրաստուեցէ՛ք, Դիցունի՛ն:

ԶՐԱԴԱՇՏ Այժմ հեռացի՛ր, եղիր զգո՛յշ, հեռատես:

ՇԱՀՆՈՒՐ (Որ մեկ էր ընդհանուր շարժման ժամանակ եւ հետեւում էր Նիկուսի եւ Զրապաշի խօսակցութեան, եւ լսում միաժամանակ իր լրեսն պալատականին,
մօտեցալով) .

Ազնի՛ւ Զրադաշտ, Դու ինձ անում ես անտես.

Ժամանումդ բարի, կրկին ու կրկին:

Խաղաղեցի, խօսում էիր իշխանին:

Դուք ձեզ իրար այնքան մօտիկ էք զգում...

Երեւի մօր սէրն է որդու հէնց սրտում:

ԶՐԱԴԱՇՏ (Սառն ու խիստ)

Մոռանում ես, որ Մարաց

Նահապետն է քո դիմաց:

ՇԱՀՆՈՒՐ (Հեզմական)

Ո՛հ, Նահապետ, մնում է թարմ իմ մտքում,

ինչ՝ իմ մեծն է պատուիրում:

(Հեռանում է)

(Հնչում են փողերը)

ԶՐԱԴԱՇՏ

Իր բռնեւրում կարծես մի միտք կայ թազուն:

ՄԱՌՏԻ ՇԱՄԻՐԱՄԻ

Նախան Շամիրամի մուտք, մտնում են զինուորներ, զօրականներ, մանկալիկներ եւ պարտականներ: Յետոյ սկսում է մի «եսակ քափօր» պարմանիներ եւ նաժիտներ, ծաղիկներով զարդարւած եւ ծաղիկայ կողովներ ձեռներին, ծաղիկներ են տիրում: Հնչում են փողեր, բմբուկներ եւ ձնձղաներով փոփոկներ (սափփիկ) պարում են ու յառաջանում: Յետոյ նիզակաւորներ, որոնց վրեւ բարձր գահաւորակի վրայ երևում է Շամիրամ, աւելակցափայլ զլխաճոցը զլխին, սակայ նիզակը ձեռին, նստած ուղիղ եւ խիստ: Շեղ է ու փայլուն աճին բաճ, փայլուն՝ բանկազին գոնարներով եւ մետաքսայ ու քնիզիկայ հագուստներով ու զարդերով: Պերիներ ու ստիկոհներ կողովներով պատուներ ունեն իրենց զուխների վրայ: Ուրիշներ աւփոփներ եւ բաժակներ զինի եւ բմբուկների: Նուազածուներ ու երկսեռ պարուհիներ հետեւում են քափօրին: Ընդհանուր մթնոլորտն է գեղի, ռալլո, հոյն ու վերջին ծայր պատգամական ու ձեւապատ: Մեր մտնում է Շամիրամ, բոլորն ընկնում են երեսի վրայ, բացի Զրադաշտից, Նիկուսից եւ Շահնուրից: Մեծուսրեան, այժի եւ մեղիւսրեան խառնուրդի պատուրուխն է ստացւում ընդհանուր պատկերից: Փարքամ է աճին բաճ ու հարուս:

ՇԱՄԻՐԱՄ (Գահաւորակից)
 Դեսպանները...

ՇԱՀՆՈՒՐ (Մնկի) Ոտքերուդ տակ. Դիցուհի:

ՇԱՄԻՐԱՄ Ո՛հ, ո՛հ, միւսներն. ուղարկածներս Արայի:

ՇԱՀՆՈՒՐ Եթէ լինեն իսկոյն մեկնած, մինչ կէս օր
 կը ժամանեն...

ՇԱՄԻՐԱՄ Օհ, սպասել ամեն օր...
 (Լիցնում է գահաւորակից եւ բարձրանում գահոյք)
 (Շահնուր մօտենում է եւ ցածր խօսում Շամիրամին)
 Նինուա՛ս:

ՆԻՆՈՒԱՍ (Մօտենալով եւ ծնկի)
 Մայր իմ:

ՇԱՄԻՐԱՄ (Խոր զննելով)
 Քեզ մտազբաղ ու դժգոհ
 Տեսնում եմ այս վերջին օրերն...

ՆԻՆՈՒԱՍ Ե՛ս, Դշխոյ...
 Մայր իմ, ների՛ր, ի՞նչպէս լինել բերկրաւոր,
 երբ Ասիրան ողջ. մթնել է քո դէմքում...

ՇԱՄԻՐԱՄ Ա՛հ, հոգսերս ես դու վերապրում քո հոգում...
 Այո՞, Նինուաս... շուտ ես ուսել այդ լեզուն:

ՆԻՆՈՒԱՍ Մայր իմ...

ՇԱՄԻՐԱՄ (Ընդմիջելով)
 Լո՛ւի՛ր, Դու ժպրհում ես ցանկանալ
 Իմ գանձերը, եւ իմ գահին տիրանալ...
 Դուցէ կարծում ես Նինոսի քեզ ժառանգ.
 Ո՛հ, այլ ծնունդ վայելքների անհեշտանք,
 Մի դաւադիր, օգնող ձեռքի տրուած զին...
 Դրոշմն է դալուկը՝ դ համբոյրիս խոնջէնքին.
 Ստրուկն յետին քեզ կարող էր լինել հայր:

ՋՐԱԴԱՇՏ (Մեկուսի)
 Աւա՛ղ, Դշխոյ...

ՇԱՄԻՐԱՄ Խնայեցի քեզ, թշուա՛ռ,
 Նինոսի դէմ յաղթանակիս իբր նուէր.
 Ստրուկ պիտա՛կ, ցանկանում ես դու թուեր
 Արքայական...

ՆԻՆՈՒԱՍ Ո՛հ, մի՛ հաւատալ, Մայր...

ՇԱՄԻՐԱՄ Լո՛ւի՛ր,
 Փայլում էր դէմքդ հրճուալիբ,

Երբ դեսպաններն իր մերժման գոյժը բերին...
 ԶՐԱԴԱՇՏ (Ծանր եւ ազդու)
 Բա՛ւ, Դիցունհի, շնորհի՛ր տեսնել քո գերին...
 ՇԱՄԻՐԱՄ (Փոխարինելով նայուածքը)
 Դու այստե՞ղ, Մար...
 ԶՐԱԴԱՇՏ (Խոնարհելով եւ նայելով շեւտակի)
 Որտեղ դու ես ցանկանում,
 ՇԱՄԻՐԱՄ (Իշխանիմ)
 Կորի՛ր. (Ջրադաշտիմ աւելի մեղմ ու սիրալիր)
 Եւ ե՞րբ.
 ԶՐԱԴԱՇՏ (Խոնարհելով եւ նայելով շեւտակի)
 Երբ խաւարին դէմք Արփին
 Արծակում էր նիզակները բոցապալաց.
 Խօլ նախանձից զրգուած,
 Որ այդ խաւարն քեզ էր գրկել հեշտագին
 Ամբողջ գիշեր...
 ՇԱՄԻՐԱՄ (Ծիծաղելով)
 Խանդոտ Արփին երեւի,
 Նման էր քեզ...
 ԶՐԱԴԱՇՏ (Սիրագեղ)
 Որքան մի աստղ Արեւի...
 Եթէ ամեն մի աստղ դառնար մի Արեւ,
 Հրդեհավառ ու բոցազէս բիւր անգամ,
 Նրանց հաճանչն արդարեւ,
 Կը տժգունէր ու կը մարէր իմ խանդից...
 ՇԱՄԻՐԱՄ (Սրագուն)
 Ա՛խ, ինչո՞ւ չեն դրանք շրթներն Արայի,
 Որ ծծէի, ծծէի...
 ԶՐԱԴԱՇՏ Օհ, խնայի՛ր, Թագունհի...
 ՇԱՄԻՐԱՄ Եթէ լինէր նոյնքան փութկոտ լսելու
 Իմ աղերսներս, որքան հրամանս լսել, Դո՛ւ,
 Հէնց այսօր իսկ նա կը լինէր իմ գրկում...
 Ասա՛, Զրադաշտ, ինչո՞ւ է նա ինձ գրկում:
 ԶՐԱԴԱՇՏ Թոյլ տուր ինձ տալ, Դշխոյ, հէնց նոյն հարցը քեզ:
 ՇԱՄԻՐԱՄ Լո՛ւի՛ր, Զրադաշտ, Դու Շամիրամ Դշխոն չես...
 ԶՐԱԴԱՇՏ Ո՛հ, այլ ասրուկ լոկ սիրոյ,
 Ինչպէս ինքդ էլ, Ո՛վ Դիցունհի, Ո՛վ Դշխոյ,
 Ահա ինչու մենք նման ենք իրարու...

- ՇԱՄԻՐԱՄ Տուէք մի քան խմելու... (Բերում են գինի)
Ասա՛, Զրադաշտ, ի՞նչ կը տալիք իբրեւ զին,
Իմ սրտագեղ վայելքին:
- ԶՐԱԴԱՇՏ Ինչ որ ունեմ, բոնն է արդէն, Դիցուհի.
Մարայ աշխարհն աստիճանն է քո Գահի,
Շունչս հեւքն է Բո շնչին,
Սիրտս՝ սիրոյդ յաւէտ ջահ...
Ինձ մնում է միայն այս կեանքը չնչին,
Որ պատրաստ եմ տալ, ահա՛,
Քեզ իբրեւ ծօն անարժէք...
- ՇԱՄԻՐԱՄ Ա՛խ, տո՛ւր միայն, տո՛ւր ինձ համբոյրն Արայի...
ԶՐԱԴԱՇՏ Թէ լինէին շրթներն իմը, կը տալի...
ՇԱՄԻՐԱՄ Ասա՛, Զրադաշտ, թէ դառնային զոհարներ
Աստղերն համակ, ու Նեղոսներ, ու Գանգէս,
Ողջ Տիեզերքն, աստուածներով իր անտես
Լինէին բոնն, եւ Դու նրանց միակ Տէր,
Ու Դեղանի ինչպէս ես,
Դու կը տալի՞ր իբրեւ զին
Քո երազած շրթների
Մի հեշտակէզ համբոյրին...
- ԶՐԱԴԱՇՏ Ես կը տալի, կը տալի,
Իբր յաւիտեան պարտական...
- ՇԱՄԻՐԱՄ (Հակուելով)
Լսի՛ր ինձ, Մա՛ր, թէ կարենաս տալ նրան
Իմ թեւերին, ողջ մնացեալն անարժէք
Կը նետէի քո ոտներին... Ու կրկին
Կը ստանայիր սարսուռներն իմ հեշտանքին...
- ԶՐԱԴԱՇՏ (Մեկուսի)
Հասկանում եմ քեզ այժմ, կի՛ն...
(Իարձր)
Ու համբոյրիդ, աւա՛ղ, խոնջէնքը դալու՜կ...
(Կասալիի)
Աւելի շուտ գազաններին սովալըլուկ
Կը նետէի իր նեխ դէակը...
- ՇԱՄԻՐԱՄ Լո՛րի:
ԶՐԱԴԱՇՏ (Ծառամալով)
Դո՛ւ, Շամիրա՛մ, հեզնեցիր,
Իշխանի մօտ, Դո՛ւ, մեր սէրը երբեմնի,

Իբրեւ մի յոյզ, իբրեւ կաշառք անարժէք...
 Լսի՛ր ուրեմն, այս իմ սիրտը՝ յուսաբեկ
 Դարձել է այժմ սեւ տանջանքի մը զեհեն,
 Ուր-յիշատակը վայելքին երբեմնի
 Դալարում է դառնօրէն,
 Ու ծաղրանքից հոգեվար՝ պէտք է մեռնի...
 Դու խնայիր հուսկ ափոփանքն իմ կեանքից.
 Սպաննի՛ր արդ, ու փրկիր ինձ տանջանքից...
 Ձի ցանկացայ, Դիցունի,
 Դարձնել մարմինդ անյագ սիրոյս զգոսանք.
 Երբ զգացի քո վայելքներն անհեշտանք,
 Աքսորեցի ինքս ինձ տեսիցրդ Արև.
 Արդ, զգում եմ, քաղցր էր զրկանքն արդարեւ.
 Քան ալլաքաղձ տեսիդ վայելքը դաժան,
 Եւ անցնալ սէրս, երազանքի անարժան...
 Չե՞ս բորբոքուում, շանթում, անզո՛ւթ Շամիրամ,
 Օ՛հ, իմ վշտի բաղդատմամբ,
 Օրհնենք է մահն այս անգամ...
 Դէ՛հ, զա՛րկ, վե՛րջ դէր այս կեանքին,
 Ուր, սիրոյ տեղ, մաղձ է ծորում իմ հոգին...
 Դո՛ւ, Շամիրամ, Դու զիմո՞ւմ ես ինձ կրկին,
 Իբրեւ զործիք քո ցանկութեան յազուրդին...
 Բա՛ւ, Դշխո՞յ...

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Բարձր ու ջղալին Բրիլլոյ)
 Օհ, տեսէ՛ք,
 Տեսէք ինչպէս նախանձից Մարն է վառում...
 Ի՛նչ վայելք...
 Այսքան գրգիռ չէի գտել քո գրկում.
 Կարծես հեշտանքն ուռչող կրծքերս է պրկում...
 Շո՛ւտ, պտուղներ, գինի՛, նուա՛գ, արբենամ...
 Սիրով տանջել անգոր չէ՛ դեռ Շամիրամ...
 (Ընդհանուր խախնամք. Շամիրամ խմում է, խաժ-
 նում է պոսույններ ու գցում, եւ ավիով գոհարներ շաղ
 տալիս պսուկների եւ մանկաւիկների վրայ: Պար ու
 նուագ)

ՋՐԱԴԱՆՏ

(Սառն ու ինքնամկութի)
 Օ՛հ, Ահրիմա՛ն, ահա՛, տեսայ Քեզ յստակ,
 Դիմակին տակ գեղեցկութեան կանաչի,
 Արդ, սիրտն իմ՝ խորտակ,
 Թող սառչի...

- ՇԱՄԻՐԱՄ** (Իիսելով պարողներին)
Սրանց մէջ կա՞յ մին Արայի հանգունակ.
Ասա՛, Շահնուր:
- ՇԱՀՆՈՒՐ** Ոչ մին, Դշխոյ, այլ միակ
Այս զեղեցիկ պարմանին
Յիշեցնում է տեսքն իր դեղծան, ու ծաւին
Իր աչերին կապուտակ:
- ՇԱՄԻՐԱՄ** Շո՛ւտ, բն՛ր ինձ մօտ:
(Պարմանուն, որ ծնրադրում է արբերո)
Դու կեղծ ծաղիկ սիրային,
Տուր ինձ պատրանքն իր բոյրին...
(Շամիրամ Համբուրում է երկար, նուազը ստանում է
մեղմ, հեծեսգին բնոյթ, Վերջապէս սրափում է
Շամիրամ ու խոնջագին դիտում Մարին, որ զննող
աչքերով հետեւում է:)
- Չե՞ս (սանդում, Մա՛ր...)
- ՋՐԱԴԱՇՏ** (Անտարբեր)
Այդ ստրուկի՞ն, ո՛չ, Դշխոյ:
- ՇԱՄԻՐԱՄ** Իսկ համբոյրի՞ս, Մա՛ր, այո՞...
(Նողկանքով ցոյց տալով ստունկը)
Կորցրէ՛ք դրան,
(Շահնուր յանձնում է զինուորներին)
- ՊԱՐՄԱՆԻՆ** (Գնալիս)
Ողջ լն՛ր, Սիրո՛յ Դիցուհի...
- ՇԱՄԻՐԱՄ** (Խոնջ)
Չե՞ս ափսոսում, ստրո՛ւկ...
- ՊԱՐՄԱՆԻՆ** (Գնալիս)
Որ կուրծքըս չունի
Բիւր, բիւր կեանքեր համբոյրիդ զոհ բերելու:
- ՇԱՄԻՐԱՄ** Օհ, ծանծրոյթը սիրուելու
Ձե՛ ցանկացուած շրթներից.
Շուրջս սրտեր, ստրուկ սրտեր, լոկ հլու,
Դրաւելու անարժան.
Պապակում է սիրտըս վայելքը մերժման...
Օ՛հ, խոհարհուել կաժքիցս հզօր մի կամքի,
Դտնել շրթներ, օր մոռնան
Սիրոյ բառեր ու խնկումներ ըղծանքի...
Ինչո՞ւ չունի արհամարհանք քո հոգին

Ասա՛, Զրադաշտ, որ լինէր բոյժ քո վէրքին,
եւ որ վառէր հեգնանքներով սիրարծարծ,
Գուցէ, հրայրքն իմ մարած...

Լո՞ւս ես, Մա՛ր:

ԶՐԱԴԱՇՏ Երբ թաղուամ է մոխիրի տակ բոցն անմար,
Նա հատնում է լուս, անտես...

ՇԱՄԻՐԱՄ Զգո՛յշ, Զրադա՛շտ, հուսկ յետոյ
Նա պոռթկում է, ժայթքում ցասկոտ շանթն ինչպէս...

ԶՐԱԴԱՇՏ Թոյլ տուր խնդրել ինձ, Դշխոյ,
Վերադառնալ իմ մենութեան զիրկը սեւ.
Ես ճախրեցի, իբրեւ արծիւ սրածեւ,
Յար հնազանդ քո կանչին.

Արդ՝ վերադար ցնդումիցն իմ անուրջի,

Թոյլ տուր սողալ ինձ կրկին

Դատարկութեան զիրկը մոռալ...

ՇԱՄԻՐԱՄ Ո՛հ, Զրադա՛շտ,

Թէեւ սէրն է մեր անհաշտ,

Յարգում եմ ես հոգիդ հպարտ ու արի.

Վճռել եմ քեզ յանձնել ղեկն իմ Պետութեան

Յոփածաւալ, բազմապահանջ ու կարօտ

Վարժ ձեռքերի խնամոտ:

ԶՐԱԴԱՇՏ Թոյլ տուր մերժել այժմ այդ փառքը, Դիցունհի՛:

ՇԱՄԻՐԱՄ Ի՞նչ, մերժե՞լ...

Դուք բոլորդ էլ դաս էք վերցնում Արայից.

Պէտք է լո՞ւն, երբ Շամիրամն է խօսում:

Նա սովոր չէ տանել կամքին դէմ մերժում:

Շահնո՛ւր, յանձնի՛ր նրան կնիքն յաջորդի.

Լիքն է բաժակն արդէն, զգո՛յշ, չի՛ յորդի:

(Շահնուր յանձնում է կնիքը)

ՄԻ ԱՆՁՆԱԳԱՀ (Ներս վազելով)

Դշխո՛յ, հասան դեսպաններ:

ՇԱՄԻՐԱՄ Որո՞նք:

ԱՆՁՆԱԳԱՀ Նրա՛նք, սպասածներդ անհամբեր:

ՇԱՄԻՐԱՄ (Սկսում է կուրծքը)

Ա՛հ... Թո՛ղ գան.

(Ներս եմ մտնում դեսպաններն եւ Սուրմակ եւ Գես-
տում զեփն, Երեսի վրայ)

Ո՞վ է ձերուկն ալեհեր.

- Ոտքի՛... Սուրմա՛կ, Սուրմա՛կ, ի՞նչպէս, դու այստե՞ղ,
Իբրեւ դեսպա՞ն, այո՞...
... Եւա՞ղ, փառայեղ
- ՍՈՒՐՄԱԿ
Դեսպանին տեղ երբեմնի,
Կանգնած է արդ քո դիմաց,
Մի ծերունի Արայից հէնց հալածուած,
Թափառական, վտարանդի...
- ՇԱՄԻՐԱՄ
Ա՛հ, թշուա՛ռ,
Ես կարծեցի... Դու իմ սիրտն ես յօշոտում...
(Ջճճելով դիմէրը)
Ձեր դէմքերը արտայայտում են մերժում,
Բ. ԴԵՍՊԱՆ
Վերադարձն այս պարտական ենք մենք նրան,
Նա մեր կեանքն է վերկել յանդուգն իր ձեռքից:
- ՇԱՄԻՐԱՄ
Ի՞նչ ասացիր...
Ա. ԴԵՍՊԱՆ
Կը լինէինք արդ դիակ
Առանց նրան...
ՇԱՄԻՐԱՄ
(Հեզմանով)
Եւ այդ ո՞վ է ժպրհում:
- Ա. ԴԵՍՊԱՆ
Աւա՛ղ, նա մենակ,
Ով, անպատիժ, ժպրհում է քեզ իսկ մերժել,
Վիրաւորանքն իր բառերին անվայել,
Ո՛հ, չեն զօրել կրկնել շրթներն իմ ստրուկ,
Դողդողում էր նոյն իսկ իշխանն այս ծերուկ,
Վախենալով, որ աստուածներ մեզ շանթեն,
Իր բառերին ի լուր, համակ շանթ արդէն...
- ՇԱՄԻՐԱՄ
Լո՛ի՛ր, ստրու՛կ, ո՞վ արտօնեց քեզ դատել,
Խօսի՛ր, Սուրմակ, անարգել,
Ի՞նչպէս մերժեց Նահապետն ինձ եւ ինչո՞ւ:
- ՍՈՒՐՄԱԿ
Բո դեսպանները, Դշխո՛յ,
Հաղորդեցին հզօր կամքդ դիցական,
Մին քաղցրախօս, միւսն իր շեշտովն առնական.
Երբ զօնք մին հրապոյրն անհուն քո տեսքին,
Ինձ թուում էր, Դշխո՛յ, տեսնել քեզ կրկին.
Երբ հաղորդեց միւսը ցասումդ հրաման,
Օ՛հ, սոսկումից ծնկներ բոլոր կքեցան.
Միայն նա էր անասան.
(Բայց երբ պոթկաց զայրոյթդ անդ, կնոջ դէմ,
Շողաց սուրն իր, դեսպաններդ զլսին վրայ,

Այն ինչ նրանք՝ մահուան առաջ հեզնադէմ,
Իրենց կեանքին անխնայ,
Ճգնում էին փրկել փառքը քո անուան.
Միջամտեցի... եւ փրկեցինք մենք նրան...

ՇԱՄԻՐԱՄ

Ասա՛ պատճառն իր մերժման:

ՍՈՒՐՄԱԿ

Նա գտնում է, Դիցուհի՛,
Որ մարմինըդ բոյր, մնացորդ է խրախճանքի
Ու շրթների ստրուկ միայն արժանի:

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Ապշած)
Այդպէ՛ս, այդպէ՛ս, շարունակի՛ր:

ՍՈՒՐՄԱԿ

Որ գերին
Անձանօթ է սիրոյ անմար յոյզերին,
Եւ, բեզ, ստրուկ քո կրքերին, սէրն օտար:

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Հետաքրքիր)
Յետո՞յ, յետո՞յ...

ՍՈՒՐՄԱԿ

Եւ որ նոյնն է իր համար,
Թէ կրկնուէր զեղդ այդ տասնեակ բիւր անգամ,
Որ նա միայն նողկանք կը զգայ...

ՇՈՒՐՋԻՆՆԵՐԸ

(Խուլ շուրկով)

Անզգամ...

ՇԱՄԻՐԱՄ

Լռեցէ՛ք:

ՍՈՒՐՄԱԿ

Եւ հարց տալիս, քանինե՞ր,
Օ՛հ, Դիցուհի...

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Մոլեգիմ)
Ասա՛,

ՍՈՒՐՄԱԿ

Ազիճն են վայել...
(Ստոկոսի շուրկ, որին յաջորդում է մեռելային լե-
ռութիւն):

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Ջլածագորհն գալարուն)
Ահ, բեզ այդպէս եմ սիրում,
Օ՛հ, վայելք կայ քո նախատինք բառերում...
Դինի՛...

ՍՈՒՐՄԱԿ

Այսքան լսեցի լոկ, Դիցուհի՛.
Բողոքեցի, վտարուեցի...

ՇԱՄԻՐԱՄ

Ա՛հ, գինի՛...
Արի՛, Սուրմակ, նստի՛ր ինձ մօտ, իր մերժման
Դառնացումից տուի՛ր հեշտանքը միայն:
Մօտ ե՛կ, Սուրմակ. (Ա. Դեսպանիմ)

Ա. ԴԵՍՊԱՆ

Հաղորդի՛ր,
Քեզ ասածներն անխտիր:
(Եւրամացի)
Ստրուկների հարձ, Ասիրիոյ թագուհուն,
Ասացէք դուք, որ ես սիրում եմ մի կին,
Մաքուր ինչպէս ձիւնն Ազատի զագաթին,
Եւ թէ մի մազը նրա,
Թանկ է ինձ, քաղցր աւելի,
Քան ճրագոյրներն իր մարմնական գանձերի:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Օհ, վրէժ,
Նա յանդգնում է բաղդատել մի կնոջ՝
Շամիրամին, օհ, ո՛հ, ո՛չ...
Ասա՛, ստրուկ, որ ստեցիր, դէ՛հ, խօսի՛ր,
Դո՛ւ, զօրակա՛ն, լսեցի՛ր,
Այդ Նոյն բառերն...

ԴԵՍՊԱՆ Բ.

Նոյնն աւա՛ղ...

ՇԱՄԻՐԱՄ

Օհ, լսո՛ւմ էք, լսո՛ւմ էք,
Արան ունի մի տիկին,
Մաքուր ինչպէս ձիւնը սարի զագաթին,
Եւ երեւի նոյնքան սառ,
Որի մի մազն աւելի թանկ իր համար,
Քան Շամիրամ Դիցուհին... (Միմազում է ջղագար)
Ահ, դո՛ւ, կի՛ն,
Ես Ասիրիան կը տայի,
Որ լինէիր իմ ձեռքին,
Ատամներովս խածոտէի, ծծէի,
Հուր համբոյրներն Արայի,
Քաղուած այդ սառ քո մսերից, կրծքերից
Ու շրթներից արիւնլուայ...
Փետտոտէի փունջ փունջ մազերդ այդ անզին,
Մոլեգին
Եւ այդ մաքուր քո մարմինը զցէի,
Սաքուկներէս կրքոտ, անյազ վայելքին
Ու դիտէի տանջանքը քո՝ հեշտագին...
Օ, լսո՛ւմ էք, լսո՛ւմ էք,
Արան սիրում է մի կին,
Որի մի մազն իսկ չարժէ
Ո՞վ... Շամիրամ Դիցուհի՛ն... (Կասողի frfիյ)
(Հանդարտելով)

Խօսի՛ր, յետոյ...

Ա. ԴԵՍՊԱՆ

Ասացէ՛ք զուրբ, որ Արան,
Փոքր այլ անգին ունի երկիր իր համար,
Եւ որին չէր ցանկալ տեսնել անշուք քար
Ասիրիոյ ճոխ թագին վրայ...
Որ նա ունի հզօր ու քաջ մի բանակ,
Որից նինոսն իսկ զողաց.
Ապաստւած ենք իր գալստեան գրկաբաց,
Բայց չի յուսայ գտնել գրկումս անկողին,
Այլ գերեզման միայն շիրմին մօտ Բէլի:
(Շամիրամ իր մտքերով զբաղուած գրեթէ չի լսում
վերջին բառերը)

ՇԱՄԻՐԱՄ

Ասա՛, Սուրմա՛կ: Կինն այդ շա՛տ է գեղանի:

ՍՈՒՐՄԱԿ

Օհ, Դիցուհի՛, թէ լինէի անծանօթ
Բո տեսքին,

Դուցէ սիրուն ինձ թուար,

Նոյն է քեզ մօտ նա, ինչ որ

Մի պարզ քար,

Մի գոհարի մօտ անգին,

Ի՞նչ... բաղդատել Բեզ նրա՞ն.

Մի շիւղի հետ բաղդատել վարդը բուրե՞ա՞ն...

Եւ կամ Արփին՝ կանթեղի՞,

Կամ ծովն անհուն մի ցօղի՞:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Ցոյց տուր սրանց մէջ մին նման իր տեսքին:

ՍՈՒՐՄԱԿ

(Նայելով զգուշաւոր)

Աւա՛ղ, Դշխո՛յ, չեմ տեսնում,

Ոչ մին նման՝ այս գեղանի դէմքերում.

Ոչ մին նոյնքան հասարակ:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Ի՞նչն է սիրում ուրեմն Արան...:

ՍՈՒՐՄԱԿ

Իր հոգի՛ն:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Ի՞նչ... հոգի՞ն...

(Ներկա ծաղրազին երբիշ)

(Ա. Դեսպանիմ)

Փորձեցի՞ր,

Միջոցներով դաւաղիր,

Դրգուել վրէժն իր սրտում,

Ու ներշնչել ինձ փշրելու մի ձգտում:

Ա. ԴԵՍՊԱՆ

Անշուշտ, Դշխո՛յ, եւ սակայն...

ՍՈՒՐՄԱԿ

Նս յիշում եմ, Դշխո՛յ, բառերն իր մերժման:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Դէ՛հ, կրկնի՛ր:

ՍՈՒՐՄԱԿ

(Յիշեալու նիգով)

Ստրու՛կ, ի զուր ես փորձում, փոխն ի փոխ,
Թովջանքը սիրոյ, թակարդը նննզի,
Արի տգամարդն իր վրէժն ու ոխ
Սրով է լուծում եւ ոչ իր դէմքի
Գեղով եւ կամ մեղկ դաւով կանացի...

ՇԱՄԻՐԱՄ

Կրկնի՛ր նորից, որ զրոշմունեն իմ սրտում.
Իր բառերում կարծես արծիւն է երգում.

(Կրկնելով)

...—Արի տղամարդն իր վրէժն ու ոխ

Սրով է լուծում եւ ոչ իր դէմքի

Գեղով եւ կամ մեղկ դաւով կանացի»...

Լսո՛ւմ ես, Մա՛ր, Ահա ինչո՛ւ սիրեցի

Դե՛զ, իմ հպարտ զեղանի.

Դո թնկերում, ա՛խ, գալարուել հոլանի...

(Մոլեգիմ)

Ես ուզո՛ւմ եմ, ես ցանկանո՛ւմ եմ նրան.

Օ՛հ, ես. կը տամ Նեղոս, Գանգէս, Ասիական,

Ողջ աշխարհը, միայն տուէ՛ք ինձ Նըբան:

ՍՈՒՐՄԱԿ

Ո՛վ Դիցունի, ես քո տեղ,

Այդ Արային խելայեղ.

Կը դարձնէի իմ ստուերին իսկ գերի:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Ի՞նչպէս, Սուրմակ:

ՍՈՒՐՄԱԿ

Հրովն այդ քո աչերի.

Որոնց հանդէպ ձիւնածածկ սարն իսկ կ'այրի:

Սրտից առաջ պիտի նախ աչքն հրապուերի,

Պիտի ծաղկին նախ բուրել,

Ներշնչելու հմայքն իր բոյր հեշտանքին.

Երբ չեն այրուել աչքեր, սառն է միշտ հոգին:

Աշխարհակալ Դիցունի՛,

Աստիճանը քո Գահի,

Աշխարհներ են կրում իրենց ուսերին.

Մարդկութիւնը, խոնարհ, հլու Գո գերին...

Ո՛վ է տուել քեզ դրանք.

Չէ՞ որ անգին անձդ ու անունդ փառապանձ...

Դո պատմութեանն բեհեզ, շողքը քո թագին,

Երբ դրօշուել են բանականերիդ ճակատին,

Աչերդ արեւ, երբ ուղիդ են հրդեհել,

Տիրել ես ողջ տիեզերքին անարգել,
Գեղեցկութեան մի տիեզերք է Արան,
Ցանկանում ես տիրել Նրան,
Բաւ է որ Դու, շնորհներովդ երկնային,
Անհուն բանակ, տիրես ըմբոստ իր սրտին...
Գրաւի՛ր անզոյգ գեղովդ անզոյգ այդ հոգին,
Բացի Բեզնից նա չի պարտուիլ ոչ որին:

ՇԱՄԻՐԱՄ Լսում ես, Մա՛ր:

ԶՐԱԴԱՇՏ

Այո՛, Դշխո՛յ, ու տեսնում
Ճշմարտութիւն այդ ծերունու խօսքերում:
Հեշտ է լինել զոռոզ, մեծսիրտ, ամեհի...
Քեզ չի տեսած, հեշտ է մերժել, Դիցուհի՛...

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Ինքնասոյզ)
Տեսնել Նըրան գետնատարած՝ ոտքիս տակ,
Ու մերկացած իր մեծումի հմայքից,
Եթէ մարէր յանկարծ ըղձանքս այս անյագ...
Ասա՛, Զրադաշտ...

ԶՐԱԴԱՇՏ

Դշխո՛յ, Սէրն է մի կսկիծ,
Բուժի՛ր նըրան վայելքի մէջ, կամ վանի՛ր,
Քո պատրանքից հիասթափ,
Զուր է տանջուել ինքնախաբ:

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Ինքնասոյզ)
Կարծտագին սպասումն այս յուսալիր,
Ու վայելքն այս սիրատոջոր տանջանքին,
Ու հատնումն այս տենչագին...
Ա՛խ, իմ հոգուն այդ է լոկ միշտ պակասել...
Դեռ չէ ժպրհել ոչ որ կամքիս հակասել,
Ու պահել
Ըմբոստ զուխն իր ուսին:
Մի՛հ, տուել են ինձ յաւէտ
Ցանկացածիցս աւելին...
Նըրա սիրոյն մէջ միայն
Ճանչցայ հեշտանքը յոյսին,
Մերժումով իր հրահրուած:
Այժմ ինձ համար նա դարձել է մի Աստուած...
Գիտի՛...
(Բերում են մանկլաւիկներ)
Արա՛յ, Ո՛վ իմ՝ աստուածն անբազին,
Ես ծօնում եմ՝ բաժակն այս լի՝ Քո փառքին...

Դո՛ւք, ստրուկներ, պաշտեցէ՛ք,
(Բնդհանուր պաշտամունք. Շամիրամ միաժամանակ լը-
տում է եւ խօսում):

ՇԱՄԻՐԱՄ

Իսկ թէ՛ յանկարծ՝ սիրտն այդ զոռոգ՝ ժայռանար,
Ու փշթէր
Ալիքն անզուսպ իմ թափին,
Եթէ մերժէր շրթներն, իմ հուր պապակին...
Դեռ չի ծծած զրկումս, հեւքն իր հրայրքին
Համբոյրիս դէմ ծառանար...
Ի՞նչ, Շամիրամը պարտուա՞ծ
Իր թովանքին մէջ սիրոյ...
Ո՞րտեղ գտնել ովկէաններ արիւնի,
Իմ վրէժի հրդեհները մարելու...
Ե՛ս, մերժուած, արհամարհուած տարփածո՞ւ...
Օ՛ր, թո՛ղ Արփին տժգունի,
Թո՛ղ սառչի կեանքն ահաբեկ,
(Դառնալով պաշտողներին)
Լսեցէ՛ք...

ՍՈՒՐՄԱԿ

(Նրանց հետեւելիս)
Տեսնե՛լ այդպէս Քեզ, Անգի՛ն...
Ո՛չ, Դիցունհի՛, զուր է տանջուում Քո հոգին.
Տես՛ս, ժամանակն, սպիտակ՝
Գլխիս ցանել է՝ փոշին,
Պեսերս կքել տարիների բեռն տակ,
Երակներումս, նման ձմրայ գետերի,
Սառն է թափն արիւնի...
Եւ սակայն,
Թրթում է սիրտս, ինչպէս նժոյգը մատղաշ,
Եւ ոտներն իմ՝ զետնաքարշ՝
Կոխած հողս են տրորում,
Նորից արիւնն եւ է գալիս իմ մարմնում...
Ո՛վ Դիցունհի՛՝ զեղեցկութեան ու կեանքի,
Հրահրում ես Դո՛ւ հրդեհներ տենչանքի,
Որի՛ց ձմեռն իսկ սառ՝ դառնում է զարուն...
Թէ՛ լինէի, Դշխո՛յ, անշունչ մի զիակ,
Բաւ էր հանգչէր վրաս նալուածքդ կրակ,
Ու մարմինըս կոխտուէր զերգ ոտքիդ տակ,
Կը յառնէի՛, կ'ապրէի՛...

ՇԱՄԻՐԱՄ

ՍՈՒՐՄԱԿ

Դո՛ւ եւս անգոր ծերունի,
Այո, Դշխո՛յ, թէ՛ եւ թոյլ տեսքս չունի

Հրապոյրներ գեղազուարթ,
Աչքըս բոցեր, այտըս վարդ,
Բայց այստե՛ղ,
Այս կրծքին տակ սիրազեղ,
Սիրոյ անմար կան բոցեր...
Թաւմ սրտերում պատանի,
Ձրկայ հրդեհ իմ սիրոյն
Կայծն իսկ դեռ...
Իմը՝ նման է վեհ, ժայռոտ սարերի,
Ամրապնդուած ու տոկուն
Հարուածովը դարերի:

Իսկ նըրանցը, փխրուն թումբեր դեռ դաւար,
Այսօր կանգուն, վաղն իսկ հողին հաւասար,
Հէնց որ նրանց ողողէ թափն հեղեղի...

ՋՐԱԴԱՇՏ

(Հեզնոս ծայտելով)

ՍՈՒՐՄԱԿ

Այդ քո սէրը հուսկ պլպլումն է կանթեղի:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Ո՛չ, Մարաց վեհ Նահապե՛տ,

Այլ կեանքի ջահ լուսաւէտ,

ՇԱՄԻՐԱՄ

Որ վառ է միշտ քանի սիրտն է բարախում:

ՍՈՒՐՄԱԿ

Եւ սիրտն այդ վառ, Սուրմա՛կ, թո՛ւ է փափաքում:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Դշխո՛յ, տեսնել քեզ վայելքի թեւերում...

ՍՈՒՐՄԱԿ

Ես խանդում եմ ստրուկներն այս անարժան,
Որ ապրում են տեսքիդ հեշտանքն երկնային...

ՇԱՄԻՐԱՄ

Եւ ու՞մ ես ինձ արժան դատում:

ՍՈՒՐՄԱԿ

Արայի՛ն:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Ա՛հ, Սուրմա՛կ...

ՍՈՒՐՄԱԿ

Այո, Դշխո՛յ, ինչպէս տիեզերքն է արժան

Լինել՝ միայն՝ Քո ոտների պատուանդան,

Աստղեր՝ գոհար քո թագին,

Նա է միայն արժան սիրոյդ տենչանքին

Եւ միայն Դուն արժանի

Այդ Դիւցազնից պաշտուելու...

Ո՛չ, մի՛ վախիլ, նոյն իսկ սիրոյդ երբ հլու,

Եւ ստրուկ.

Նա կը տիրէ քեզ թեւերովն արքայի,

Ու քեզ համար կը լինի Տէր ու Գերի...

Գեղեցկութեան իր շնորհներն են անբաւ.

Ըմպի՛ր անյագ, միշտ ծարաւ:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Բա՛ւ է, Սուրմա՛կ, ինձ հատցրիր տենչափառ...

Օհ, մինչեւ ե՞րբ զալարուել,
 Սեղմած կրծքերն իմ ժայթքուն,
 Արայաբաղձ թևերիս մէջ յար դատարկ...
 եւ հրահրել ցանկութիւններ լոկ անարգ.
 Թաղել զրգիռն իմ անհուն,
 Անհրապոյր վայելքների մէջ անյագ.
 Ո՛հ, էլ բաւ է... (Յանկարձ նստելով)
 Այստե՛ղ. Շահնու՛ր, Ջրադա՛շտ,
 Այստեղ բոլոր զօրականներ.
 (Հանգիստւո՛ւր)

Այժմ՝ Արան .

Թշնամի է մեզ անհաշտ.
 Արծակում եմ՝ արդ՝ հրաման
 Ու ձեռնարկում վաղն եւ եթ,
 Մի կատաղի արշաւանք:
 Ինքս անձամբ կ'առաջնորդեմ զօրքերին:
 Պետութեան ղէկն յանձնում եմ իմ Յաջորդին.
 Լսե՛ր, Ջրադա՛շտ, Քեզ եմ յանձնում իմ որդին,
 Երբ ես չը կամ, Տէր ես այստեղ ամենքին:
 Դու կը լինես, Շահնու՛ր, ինձնից անբաժան.
 Հոգա՛, բոլոր իմ կարիքներն անձնական:
 Վերցրէ՛ք Դահոյքս, ղնչեցրէ՛ք
 Կռուի շնվորն ու փողեր...
 Թող մարտաշունչ՝ սարսույ Նիկուէն ողջ զիշեր,
 Արի՛, Սուրմա՛կ, այս անգամ
 Սէրն է վարում մեր բանակը...

Վերցնում են գոտոյք եւ մեկնում նոյն ձեւականօրինակներով ինչպէս
 մտնելիս. երբ մօտենում են պառցումի իզրիմ, լսում է մի ուժեղ եւ եր-
 կար գոչիւն: Այդ գոչիւնը հեռգիտէ՝ ծաւալանում է, լայնանում, ծովանում:
 Նթնուէն է, որ սղջունում է Դեխոյին.

ՇԱՄԻՐԱՄ...

Գ. Ա Ր Ա Ր

Բնմի ձախակողմը ներկայացնում է Շամիրամի վրանը. վարագոյրները փակ են: Վրանի կողից էջ դեպի ձորը. զառիվայրի հեռից երևում են նիզակների ծայրեր. բնմի աջակողմում կանգնած են զինուորականներ և հեծուորներ, մի բարձրության վրայ, որը ծառայում է իրիւ դիտավայր: Վրանի դիմաց բլրան գազարին է և աւելի խոր, ուրիշ բնմ իջնելու համար կան մի բռնի տասխաններ. ամբողջ գազարը օջապաստում է անձնապահ գունդերով, որոնք չեն երևում, սակայն զգալի է նրա՛յց ներկայութիւնը նիզակների երեւացող ծայրերից և փայլից, երբ նրանք հասանում են, զուգիւրների տեղափոխութեան կամ օարժանե ժամանակ: Մեր բացում է վրանի վարագոյրը, խորից երևում են Վանայ լիճը, Շամիրամայ և Լէզգի ժայռերը և Սիփանի ձիւնափառ գազարը:

ՄԻ ՀԵՏԵՒՈՐԴ (Հանելով դիտավայրը)
Դրո՞ն է տալիս ծախին՝ ոտխը խիզախ:

Ա. ՋՕՐԱՊԵՏ Իսկ աջ թեւու՞մ:

ՄԻ ՀԵՏԵՒՈՐԴ Առ այժմ ամէն ինչ խաղաղ:

Ա. ՋՕՐԱՊԵՏ (Մի զինուորականի)
Պատրաստ լինի այրուծին,
Կեղրոնին դէմ յարձակումը վանելու:

ՄԻ ՀԵՏԵՒՈՐԴ Աջ թեւն ի՞նչ է անելու:

Ա. ՋՕՐԱՊԵՏ Մնալ իրբւս պահեստ:

ՄԱՆԿԼԱԻԿ Զարթնեց Դիցունին:

(Սկսում են բարձրացնել վրանի վարագոյրը, Շամիրամ երևում է գահաւորակի վրայ ընկողմանած մեղի ու հոյ:)

ՇԱՄԻՐԱՄ

Օ՛, ննջե՛լ,

Շնչե՛լ օդն այս, որ իր բոյր շունչն է շնչել.

Ննջե՛լ սիրոյս երազով.

Զգալ ճակտիս վերայ լերանց հեւքն այս զով,

Հպումն ինչպէս սիրաշողող մատների,

Սարսուցուցիչ ու աղու...

Օ՛, գարուն,

Ծլումդ հոգուս մէջ նոր զրգիւ թո՛ղ հեղու,

Օ՛, թող հեղո՛ւ. թող հեղո՛ւ,

Տենչառորբոք յոյզն անհուն...

Տեսէ՛ք, ծովակն այդ պսպղուն,

Որ հեռուն,

Շողերի տակ մարգարտափայլ ու ծալի.

Աչքերի պէս կայծկտում է ու մարմրում.

Անշուշտ դրա ջրերում,

Ներկել է նա կապոյտն իր ծով աչերի:

(Շառււնակելով դիտել)

Օ՛, տեսէ՛ք,

Սարն այդ սէգ,

Կարծես կարապ երկնաւառց՝

Կապոյտին մէջ վէտվէտուն.

Եւ կամ ալիք՝ հէնց սառած.

Իր ուռչումին մէջ ժայթքուն.

Շնորհալի հպարտ գագաթն իր փրփրուն.

Սլացիկ հասակն իր շքեղ,

Պէտք է լինեն նման տեսքին հրաշագեղ

Իմ աննման Արայի...

(Յանկաւ Շաննուրին)

Այստեղ Շահնու՛ր, ցցուն ժայռն այդ ամայի,

Պէտք է դռնայ սիրոյ առկախ մի պուրակ,

Եւ անապատ դաշտն համակ՝

Մի բուրաստան դալարուն...

Կանաչութեան ծով անհուն,

Ուր թող թրթռն առագաստներն իմ սիրոյն:

Բաքելակերտ ճարտարներն իմ շտապն,

Թող բարձրանայ ղիթաշէն

Քաղաքն այնտեղ՝ իմ անունով՝ իր փառքին:

(Շաննուր խոր զլուխ ե տալիս ու փառելով խորք՝

հրամաններ հայտնում եւ սուրհանդակներ ուղարկում:

Նոյն միջոցին յանկաւ լսում եւ աղաղակներ, կռուի

ժխոր, հրամաններ եւ արեւադ ձիերի՝ ոսնահոփ: Շա-

միրամ սրափուելով երազանքից, լսում է ուռադիր.)

Միթէ՞ կոհն այդքան մօտ է մեր բլրան:

(Որ մօտեցել եւ սպասում եւ առիթի)

Աւա՛ղ, Դշխո՛յ, թշնամին

Վրանիդ դէմ ուղղում է թափն յարձակման,

Անհնար է պահել ղիրքն այս անվտանգ:

Ա. ԶՐԱՊԵՏ

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Անտաբեր)

(Միթէ՞)

Ա. ԶՕՐԱՊԵՏ

Դշխո՛յ, անօգուտ է ամէն ջանք.

երբ գրոհ են տալիս շանթի են հանգոյն,
Իսկ մեր գրոհի դիմաց ժայռեր են կանգուն:

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Ոսփ)

Տուէ՛ք զրահ ու սաղաւարտ:

(Նաժիւհներին որ անպիտանի են բերում)

Հեռացէ՛ք:

(Շամիրամ գորականներէց շրջապատած՝ արագ ու վրձնական ֆայլերով դիմում է դիտաւար: Բլրան եղին հասնելիս՝ արեւը նրա ոսկեայ գրահի ու սաղաւարտի վերայ ընկնում ու դարձնում է նրան մի շողոքողուն նահանգ, Բլրան ներքեւից բարձրանում է «Շամիրամ» ողջոյնի կոչը. աղաղակը մի քանի վայրկեան երկարում է ու խոյլ արձագանգներով վեկեւում դէպի խորքեր: Շամիրամ դիտում է անտաբեր: Այս ճանաչանում, երբ Շամիրամ հրաւաններ է արձակում, հետեւողներ մեկնում են եւ իսկոյն նորեւ գալիս):

ՇԱՄԻՐԱՄ

Դո՛ւք, ստոր՛ւկներ, փախուստն ընդ միշտ մոռացէ՛ք.

Պէտի յաղթե՛լ, երբ Շամիրամն է կոռում:

(Դ. Զօրապետին)

Վերցրո՛ւ գունդն իմ անձնապահ,

Ու կասեցրու թափն այդ գրոհին ամենի:

(Մեկնում է Դ. Զօրապետը)

(Ա. Զօրապետին)

Դու դարձրել ես անարժէք

Դունդերն անթիւ բլրան վերեւ, ներքեւում.

Այնպէս սեղմել ես իրար,

Որ անգոր են ոտիսին դէմ անխնայ

Ոչ թէ կոռել, այլ շարժուել:

Ա. ԶՕՐԱՊԵՏ

(Երկչոս)

Ների՛ր, Դշխո՛յ, անծղ էր մեզ թանկ առաւել:

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Որ չի լսում, դիտում է)

Տիտանիներ են կարծես զօրքերն Արայի,

Ինչ անգոյսալ են, ամենի:

ՄԻ ՀԵՏԵՒՈՐԴ

(Հասնելով)

Կասեցրեց գունդն անձնապահ

Ոսլ յարձակումն ոտիսին:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Այստեղ իմ քաջ այրուծին,
(Մի զինուորական մօտենում է արագ)

Զգրթ փոթորիկ մոլեգին,
Զոյգ կողերից գրոհել կրկին ու կրկին,
Ու միաձույլ սինն այդ բեկել երկուսի:
(Մեկնում է զինուորականը)

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Ա. Զօրապետին)

Տարածի՛ր,

կոյտն այդ անշարժ՝ հաւասար՝ զոյգ կողերին:

(Մի հետեւորդ մեկնում է):

(Բ. Զօրապետին)

Վերցրո՛ւ աջ թեւն,

(Գ. Զօրապետին)

եւ դու՝ ծախ:

Զեր մանապարհը բաց կ'անի այրուծին:

(Մեկնում են երկու զօրապետները)

(Ա. Զօրապետին)

Անծիս համար դու անվախ՝

Պահի՛ր բլուրն այս նօսրացած գունդերով:

Ճակատին դէմ ոչ մի գրոհ:

(Մինչ Ա. Զօրավարը պատրաստում է մեկնել)

Ասա՛, Արան ո՞ր դիրքումն է:

Ա. ԶՕՐԱՊԵՏ

Ո՛չ մի տեղ.

Այնպէս փոխուած է ամէն ինչ ու տարբեր.

Նահապետի դիրքն աջ թեւում պիտ' լինէր.

Մեզ ծանօթ են իր սաղաւարտն ու զրահ.

եւ սակայն...

(Մեկնում է Շամիրամի հրամանով)

ՍՈՒՐՄԱԿ

(Մտնելով շնչահաս)

Դշխո՛յ, այնտեղ է Արան.

ՇԱՄԻՐԱՄ

Ո՛րտեղ, Սուրմա՛կ:

ՍՈՒՐՄԱԿ

Այնտե՛ղ, հէնց այն շարքերում,

Որ կատաղի դէպի բլուրն են կոռում.

Ծպտուել է նա իրրեւ զինուոր հասարակ:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Ինչպէ՛ս, տեսա՞ր ինքդ. Սուրմա՛կ:

ՍՈՒՐՄԱԿ

Այո, Դշխոյ, այո, լով մի ակնթարթ,

Տեսայ բլրան յառած աչքերն իր անթարթ:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Սի՛րտ, հանդա՛րտ:

ՄԻ ՀԵՏԵՒՈՐԴ (Մսնելով)

Վերսկսուեց գրողը թափովն իր նախկին.
Տապալում են շարքերն անվերջ մեր զօրքին:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Յետ ընկրկի՛ւ, թողնի՛ւ մօտ գայ թշնամին:

(Հետևողը մեկնում է):

(Դիտելով եւ արձակելով հրամաններ):

Սուրմա՛կ, Արան հասնում է ոտքը բլրան.

Յառա՛ջ, այնտեղ այրուծին.

Թող զոյգ թեւերն սկսեն բուռն յարծակման:

(Մեկնում է մի անձնապահ):

Տուէ՛ք աղեղս ու նետեր:

ՄԻ ԱՆՁՆԱՊԱՀ

(Որ վաճառով ուզում է պատգամել նրան հետերի դեմ
որ հասնում են),

Դշխո՛յ, մեկնի՛ր բլրից, քանի ուշ է դեռ:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Սուրմա՛կ, ցոյց տո՛ւր:

ՍՈՒՐՄԱԿ

(Ուռնում է)

Այդ շարքերի մէջ տիտան

Անհնար է ջոկել նրան:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Ա՛հ, սեղմէի կրծքիս մին իր նետերից.

(Շարունակելով դիտել)

Պաշարում են նրան իր զոյգ կողերից.

Եւ, այս անգամ նա իմն է, իմ ձեռքերում:

Օ՛ր, ինչ քաղցր է մարտական յոյզն ու զրգիւ,

Երբ նրանց սէրն է վառում:

ՍՈՒՐՄԱԿ

(Որ դիտում էր)

Ձու՛ր է, Դշխո՛յ, չկայ հնար ջոկելու:

ԱՆՁՆԱՊԱՀԸ

Ձգո՛յ՛, Դշխո՛յ, նետեր, զգոյ՛:

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Նս հեռով եւ արձակելով իր նետը)

Դէ՛հ, հեռու... .

ԱՆՁՆԱՊԱՀԸ

Բայց նետեր են տեղում:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Ի՞նչ փոյթ, թո՛ղ հասնեն.

Սիւնն յարծակուող տե՛ս, պաշարուել է արդէն:

ՍՈՒՐՄԱԿ

Աւա՛ղ, կորաւ ամէն յոյս:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Եւ ինչու՞:

ՍՈՒՐՄԱԿ

Ոչ մին նրանցից ողջ՝ գերի է ընկնելու:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Հասկանում եմ. շտապի՛ր:

Վտանգն իսկոյն իր անձին շուրջ թող դադրի:

Ա. ՀԵՏԵՒՈՐԴ Դշխոյ, զօրքդ քաջարի
Հատուածել է թշնամին զոյգ թեւերում.
Իսկ կեդրոնում՝ յետ՝ իր դիրքերն է վանում,
Պաշարուած է յարծակուող սիւնն:

ՇԱՄԻՐԱՄ (Սուրմակին եւ հետեւողին)
Շտապի՛ր
Թող չի կռուեն ստորոտումը բլրան.
Յայտնի՛ր, այնտեղ է Արան:

ՀԵՏԵՒՈՐԴ Բայց, ոսոխը դեռ կռուում է:

ՇԱՄԻՐԱՄ (Սուրմակին)
Ահ, ի՞նչ փոյթ.
Մեկնի՛ր իսկոյն, յայտնի՛ր շուտ.
Թողէ՛ք ջարդէ ազատօրէն թշնամին...
Մինչեւ անգոր ընկնեն թեւերն ուժասպառ:
(Սուրմակ մեկնում է)
Դէ՛հ, հանդա՛րտ,
Հանդա՛րտ. խօլ սիրտ. եւս մի քանի ակնթարթ
Ու կը տրոփէ սիրտն իր՝ անզուսպ զարկիդ դէմ:
(Դիտելով)

Օ՛հ, ստորուկներ, կռուում են դեռ, դադրեցէ՛ք.

(Մեկնում է մի անձնապահ)

ՄԻ ՀԵՏԵՒՈՐԴ Ի՛նչ է, Դշխո՛յ, քո հրամանը թեւերին:

ՇԱՄԻՐԱՄ Զի հալածել, պիտո՛ խնայել իր փառքին:

Ա. ԶՕՐԱՊԵՏ (Մտնում է)
Քո հրամանը զօրծաղրունց կեդրոնում.
Այնտեղ Սուրմակն է հսկում:

ՇԱՄԻՐԱՄ Ներում եմ քեզ քո սխալը նախնական.
Գնա՛, օգնի՛ր Սուրմակին, ի՛նձ բեր Արան:
(Խզնում է դէպի վրանք. ցածիտներ եւ հետեւողներ
երջապատում են նրան: Նետելով գնեմբեր, գրանն ու
սաղաւարտը).

Վերցրէ՛ք, վերցրէ՛ք ու կին դարձրէ՛ք ինձ կրկին.

Զուգեցէ՛ք ինձ շքեղօրէն, դիցազին,

եւ օծեցէ՛ք մարմինս անոյշ իւղերով.

Դարձրէ՛ք սիրոյ բոյր եղան.

Շուրջս ամէն տեղ վարդ ու մեխակ թող բուրեն,

Ու սրկեցէ՛ք՝ բուռնրով՝

Զմրուխտ, յակինթ, շափուղայ,

Ու թո՛ղ զահոյքս երկինքների պէս շողայ.

- Շտապեցէ՛ք, մօտ է հսկան զեղանի:
ՍՈՒՐՄԱԿ (Բճնում է)
 Թոյլ տո՛ւր, Դշխոյ, ես եկել եմ քեզ խնդրել...
 (Նայում է շուրջը)
- ՇԱՄԻՐԱՄ** Խօսի՛ր, Սուրմակ:
ՍՈՒՐՄԱԿ Որ ինձ թոյլ տաս բանակցել
 Արայի հետ:
- ՇԱՄԻՐԱՄ** Դադրե՞ց վտանգն իր անձին:
ՍՈՒՐՄԱԿ Հիմնովին:
- ՇԱՄԻՐԱՄ** Գոհ եմ քեզնից: Խոստացի՛ր, ի՛նչ որ ցանկայ:
ՍՈՒՐՄԱԿ Եւ ի՞ր համար եւ երկրի՞ն:
- ՇԱՄԻՐԱՄ** Ի՛նչ որ ցանկայ, իմ սիրտն ունի իր ձեռքին:
ՍՈՒՐՄԱԿ Ո՛ղջ լեր, Դշխո՛յ:
 (Գնում է)
- ՇԱՀՆՈՒՐ** Եւ զիջի՛ր
 Լսել խոնարհ քո գերին:
- ՇԱՄԻՐԱՄ** Շահնո՛ւր, մթնել հս կրկին:
ՇԱՀՆՈՒՐ Նինուէից մեզ հասան երկու սուրհանդակ:
ՇԱՄԻՐԱՄ Եւ լո՛յք է քեզ ընկճել այդպէս, խեղկատա՛կ,
 Եթէ չունես մի զբօսանք լաւագոյն՝
 Սպասումի անձկութիւնս այս մեղմելու՝
 Ասա՛, թո՛ղ՝ զան:
- ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ** (Բճնելով, գնացումաձ)
- «Ջրադաշտից բեր ողորյն,
 Ողջ Ասիրիոյ ու աշխարհի Դիցունուն.
 Մաղթում է քեզ վերադարձ
 Իբր յաղթական, պանծագին:
 Շարժման լուրեր հասան Հնդկաց Աշխարհից.
 Մեկնեց յաջորդն՝ ստիպումաձ՝
 Հաւաքելու՝ իբրեւ միջոց հակադարձ՝
 Նոր զինուորներ, նոր բանակ.
 Արդ, Իշխանը Դշխոյածին՝ Նինուէում՝
 Աւագների խորհրդով,
 Քո պետութիւնն է վարում,
 Ուղարկում քեզ անհուն կարօտ ու զորով,
 Եւ իբր յետին հպատակ
 Ոտքիդ փոշին համբուրում:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Ողորդական սիրոյ այդ ի՛նչ զեղիս պոռթկում.
Շահնո՛ւր, նոսր են ամպերն, ո՛չ թէ թխագոյն,
(Ռ. Սուրհանդակին)
Խօսի՛ր, դո՛ւ:

Բ.ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Դշխո՛յ, իմ տէրն ու քո գերին, նասր Ամուն,
Ուղարկեց ինձ սենեկապետ Շահնուրին,
Յայտնել նրան վշտագին,
Որ դաւադիր ձեռքն է իշխում Նինուէում.
Յաջորդն ազատ, անդիմակ,
Իրա համար կազմում է մեծ մի բանակ.
Ու ծրագրում յանձնել զահը Նինուասին.
Դաւ է լարում քո կեանքի դէմ թանկագին:

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Բարձր ֆրեզալով)
Լերիւնագո՛յն, Շահնո՛ւր, ոչ թէ թխագոյն:
(Ա. Սուրհանդակին)
Մեկնի՛ր իսկոյն եւ հաղորդիր Նինուասին,
Որ յաղթական, անհամբեր,
Արային եմ սպասում,
Ու կը ննջեմ իր թեւերում այս գիշեր:
Գալով Հնդկաց, լինեն հանգիստ այդ մասին.
Իմ քաջերը՝ յաղթանակից արիւնխուայ՝
Կը լողանան ջրերի մէջ Գանգէսի...
Զրադաշտին ու Նինուասին քիւր ողջո՛յն:

ՇԱՀՆՈՒՐ

Ով Դիցուհի՛, դարձրիր մութը լուսամոյն
Քո ճանաչի մի շողքով:

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Իջեալով իրան հայելու մէջ)
Դո՛ւ իմ Արայ. փորձի՛ր մերժել ինձ կրկին,
Փորձի՛ր թողնել անյազուրդ,
Դշխոն, ծարաւ քո համբոյրին լիաշուրթ.
Մերժի՛ր թեւերս, բեզ պրկելու բարախուն,
Մերժի՛ր վարդերս. տենչիդ հեւքովը տոգոյն,
Ու մերժի՛ր կուրծքս, այս թրթռուն,
Սպասումով վայելիդ:
Ո՛վ իմ զիւցազն. դու այնքան սէգ ու հպարտ,
Բաւ է զիջիս՝ միմիայն մի ակնթարթ՝
Աչերդ ուղղել ստորուկներին հարճին վրայ,
Որ շրթունքիդ սառի մերժումդ անխնայ.
Դո՛ւ որ զիտես արքայօրէն թամահերել
Թագ, փառք ու զահ ու զանձներ,

Փորձի՛ր մերժել կլինն այն՝ չքնադ, համակ սէր,

(Միմա՛յի ճատն) իր զեղովն անման .

Իրբիւ շնորհ , խնդրում է քեզ տալ՝ իրան .

(Կեկալստան բերկրանով դառնալով Շահնուրին և
նամիսներին)

Թո՛ղ քաղցրարոյր վառին ջահեր , խարոյկներ .

Վարագոյրներն իջեցրէ՛ք ,
Որ երբ նա դայ յուսակտուր , յոգնաբեկ ,

Իմ պերճ հսկան զեղադէմ ,

Օ՛ր , կենսատու արեգի պէս ես ծագեմ ...

(Իջեցնում են վրանի վարագոյրները : Բեմը մնում է բաց) :

Մտքը սկսում է իջնել : Վառում են ջահեր և խարոյկներ . երկնքը
մթին է ու ամպամած . հեռուն նամարում են փայտկներ , որոնք հեզհեռե
աւելի մօտենում և ուժգին են դառնում : Հեռաւոր խուլ օրատմի ձայներ
հասնում են մերք ընդ մերք : Մտակներ դասաւորում են հսկիչների երա-
մանով , բազմաթիւ լոյսեր ձողերի վրայ : Զօրականներ և պալատականներ
խմբում են այս ու այն կողմ . մագիր կանգնած են վրանի մօտ : Էնդիա-
նուր հանդիսական , այլ անհանգիստ ու սպասողական դուրսին է սիրում :
Շահնուր՝ անհամբեր՝ այս ու այն խմբին է մօտենում և իր անցքը ողջուն-
ում է վերապահ այլ խորին յարգանքի նշաններով :

ՄԻ ՀԵՏԵԻՈՐԻ Պահնուրդ զնդեր զետեղուեցան ըլրան շուրջ :

Ա. ԶՕՐԱՊԵՏ Լինել՝ սաստիկ աշաւուրջ : (Լսում են ոտքի ծայրներ)

(Իխեյով)

Խնչ խմբակ է որ գալիս է ըլրից վեր :

ՊԱՀՆՈՐԻ

(Իրսից)

Ո՛վ այնտեղ :

ՄԻ ԶԱՅՆ

(Իրսից)

Մենք ենք , Սուրմակն ու զօրքեր :

ՍՈՒՐՄԱԿ

(Իրսից)

Բերէ՛ք այս կողմ :

(Մտնում է զինուորների հետ , որոնք կրում են Արայի
դիակը) :

Օհ , զիշէ՛ր ,

Սեւեր սիրտի ինչպէս Թեւեր ազդաւի .

Իշէ՛ր , զիշէ՛ր , արցունքների ծարաւի :

(Իխեյով տուրքը)

Տե՛ս , Նահապե՛տ , տե՛ս , Դիցունին՝ անհամբեր՝

Քո հարսանեաց համար վառել է ջահեր :

(Զինուորները կանգնեցնում էն Արային ուղղահայեաց
դիրքով, յենուած վահանին):

ՍՈՒՐՄԱԿ (Դառնալով Շամիրամայ վրանին)
Դուրս ե'կ, ծագի'ր, ո'վ Դիցուհի յաղթական,
Ահա եկել է Արան,

Քո սիրոյդ վէրքն իր կրծքում:
Քո տենչանքից վարակուած քեզ է տենչում:
Դուրս ե'կ, ծագի'ր, ո'վ Դիցուհի յաղթական:

ՇԱՄԻՐԱՄ (Վարագոյրի ետեւից)
Նա է յաղթող, պարտութեամբն իսկ յաղթական.
Յաղթանակում' ես եմ պարտուած իր գերին...
(Բացում ե վարագոյրը)

Ողջո՛յն, Արայ:
(Յանկարծ նկատում է Արայի անբարձր դիրքը, նետում
է երկու ֆայլ առաջ, արձակում է մի զարհուրելի նիչ,
յեթ է ընկրկում եւ ընկնում գահոյճի վրայ, աչքերն ան-
բարբ յառած դիակին ու ֆարացած, վայում եմ բուեք
ու խալ ուռածում):

Ո՛հ, այդ պատրանքն է լոյսին:
Հանգքի՛ք, հանգքի՛ք: Ա՛հ, այսպէ՛ս:
(Լոյսերը նեւացում են. տիրում է մութքիւն):

Օհ, խաւա՛ր,
եղի՛ր բարի, առաւօտեան լոյսին պէս,
Ու վանի՛ր,

Արհաւիրքնհրն այս տեսիլքին անհնար:
(Բուեքի վայիւններ: Ջղագար)

Օ՛, վայի՛ւնն այս բուեքի...

(Փայլում է եամբը ու լուսաւորում ի յայտ բերելով դիակը):
Ահա դարձեալ: Ո՞ւր ես, Սուրմակ, մօտ արի.

Ասա՛, այդ ի՞նչ է շողում

Մութքին մէջ:

Իր դաշոյնը ոսկեայ, Դշխո՛յ:

ՍՈՒՐՄԱԿ
ՇԱՄԻՐԱՄ **Իր կրծքո՞ւմ:**

ՍՈՒՐՄԱԿ
ՇԱՄԻՐԱՄ **Աւա՛ղ, Դշխո՛յ:**
Այդպէ՛ս ես դու կատարում

Քո խոստումը: Լո՛յս...

(Բերում են ու վառում լոյսեր ու ջահեր: Շամիրամ մի
ֆանի ֆայլ առնում է դէպի դիակը եւ ընկրկում նորից):

ՍՈՒՐՄԱԿ **Ի գուր ես ընկրկում,**

Ո՛վ Դիցուհի, չունին շրթներն արդ մերժում:
ՇԱՄԻՐԱՄ (Մոլեզիւն մօտենում է դիակին. բռնափում ու բնում
խելագար):

Ո՛ւր են մոգերս, ո՛ւր վիրաբոյժն իմ հարտար.
Այստե՛ղ, տեսէ՛ք, դեռ աչքերն են՝ բոցավառ,
Շրթունքն ունին դեռ թրթռում.
Տեսէ՛ք, տեսէ՛ք, դեռ եւս հեւք կայ իր կրծքում.
Կենդանի է՝ դեռ եւս, այո՛, օ՛. տեսէ՛ք,
Շօշափեցէ՛ք այստեղ թեւերն ու ձեռներ.
Կենդանի է. ոչ մի զէնք՝
Ո՛չ, չէր կարող իմ դիւցազնին սպանել:
Ի՞նչ էք լսել, խօսեցէ՛ք:
(Մոգերն ու մոգայեթ բնում են)
ՄՈԴՊԵՏԸ
ՇԱՄԻՐԱՄ Աւա՛ղ, Դշխո՛յ:

Ժպրհո՞ւմ ես ինձ հակասել...
Կորցրէ՛ք աչքիցս: Ո՛վ յանդգնում է ասել
Թէ նա ողջ չէ: Կա՞յ մին ձեր մէջ, ստրուկներ,
Նա քնած է յոգնաբեկ.
Վերցրէ՛ք իսկոյն եւ բերէ՛ք
Վրանիս տակ. զգո՛յ՜ աշնտեղ, չի՛ զարթնի:
(Վերցնում են ու տանում եւ գետնի վրայ:
Նախօրեցեւին, որ ուզում են ծառայել)
Տուէ՛ք այստեղ պատմութեանն իմ ծիրանի.
Հեռո՛ւ, նրան ծառայել
Լոկ Դշխոյին է վայել:
(Շամիրամ վերցնում է հովանաբ, նստում է գետնի
իբրեւ սեղանի ու հովանաբում)

ՍՈՒՐՄԱԿ Գուցէ քնած, բայց նա քնած է յաւէտ...

ՇԱՄԻՐԱՄ Նա կը զարթնի՛ իմ ծայնից:

ՍՈՒՐՄԱԿ Փորձի՛ր, Դշխո՛յ:

ՇԱՄԻՐԱՄ (Թեւեռելով սիրագեղ ու մեղմ)

Ո՛վ իմ հսկայ գեղանի,

Զարթի՛ր, զարթի՛ր, օհ, արա՛ ինձ արժանի

Մի նայուածքիդ, մի բառիդ.

Տե՛ս, Շամիրամն է աղերսում ծնկաչոք:

ՇԱՀՆՈՒՐ Թէ չի զարթեց, չի զարթեցնիլ էլ ոչ ոք

ՇԱՄԻՐԱՄ Ո՛չ, չի զարթնում նա, Սուրմակ:

ՍՈՒՐՄԱԿ Մնում են մեզ իբր միակ

Ու վերջին յոյս՝ մեր աստուածներն յարալէզ:

ՇԱՄԻՐԱՄ Յարալէ՛զ...

ՍՈՒՐՄԱԿ Այո, Դշխո՛յ, նրանք վէրքերն են լիզում
Կուում ինկած Դիւցազնի,
Ու բուժում են խաւարում, երբ ցանկանան:

ՇԱՄԻՐԱՄ Պէտք է ցանկան. Դիւցազն էր վե՞հ իմ Արան.
Եւ պահանջողն է Դիցուհին Շամիրամ:
Ասա՛, ի՞նչ է պէտք զոհել,
Ասա՛, նրանց շահելու:

ՍՈՒՐՄԱԿ Այդ գաղտնիքին, Դշխո՛յ, հասու չէ ոչ ոք:
Անկաշառ է նրանց կամքն ու անողոր:
Հրամայի՛ր, որ զետեղեն Արայի
Մարմինն այնտեղ, բացօդայ:
Մարեն ջահերն ու լոյսեր,
Չի թողնեն ոք իր դիակին մերձենայ,
Պէտք է լսուեն՝ ողջ գիշեր՝
Պաղատանքներ ողբագին,
Պէտք է սրտեր մորմոքին.
Դուցէ՛ գթան յարալէզներն ու Արան
Շնորհին մեզ Արշալոյսին վաղորդեան:

ՇԱՄԻՐԱՄ Նրանք պէտք է որ գթան:
(Մեղադրում է դիակի կողքին ու նայում երկար)
Իմ Արա՛յ...
Յարալէզնե՛ր, դուք չէք լինել անխնայ
Դեղեցկութեան ի տես այսքան զիցական.
Նախանձում եմ ձեր շրթներին, աստուածներ,
Որ հպելու էք նրան...
Ո՛չ, ո՛չ, Սուրմա՛կ, թող նա մնայ այս գիշեր
Իմ թեւերում, կը տամ շունչս իր շրթներին.
Թերեւս, Սուրմակ, թերեւս շնչէ նա կրկին:

ՍՈՒՐՄԱԿ Օ՛, Դիցուհի. թոյլ տուր քանի ուշ չէ դեռ:

ՇԱՄԻՐԱՄ Թողէ՛ք ինձ մօտ այս գիշեր:

ՍՈՒՐՄԱԿ Դշխո՛յ, նրան կը կորցնես դու առ յաւէտ,
Մի գիշերուայ սիրոյ համար անկենդան.
Այն ինչ՝ գուցէ՛ վաղը քոնն է մշտական:

ՇԱՄԻՐԱՄ Խոստանում ես քո կիանքո՛վ:
(Սուրմակ խոնարհում է)
Լա՛ւ:

ՍՈՒՐՄԱԿ

Բարձրացրէ՛ք, եկէ՛ք ինձ հետ:

(Ուղղւում է դեպի բարձունքը)

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Համայնով)

Այս գիշեր

Թո՛ղ ողջ բանակս՝ անքուն՝ կանգնի աղօթքի,

Ու թո՛ղ հնչէ երկներ ողորվը սուգի-

Թո՛ղ երկիրը խոր վշտովն իմ մորմոքի...

Այս գիշեր,

Թող սաւառներն սեւ գոյժեր,

Եւ աստուածներ թող զգան,

Որ Շամիրամ Դշխոն սրգում է Արան:

Հանգցրէ՛ք լոյսերն գիշերն այս սեւ՝ թող մթնի:

(Մտնում են բոլոր լոյսերն եւ տեսնում է խոր կապոյտ

մրուրին: Հեռուից հասնում են Շամիրամի հրաման-

ները հալոյդող ձայներ, կիսաս բառեր, երբեմն խուլ

որոտ ու փայլասակումներ, որ վայրկեան առ վայրկեան

լուսաւորում են բնմր):

ՍՈՒՐՄԱԿ

(Զեռնամած՝ Աւայի դիակի գլխին)

Ո՛վ Յարալէզ աստուածներն իմ ահաւոր,

Դիւցազնասէ՛ր, համայնաբո՛յժ, ու հզօ՛ր,

Նայեցէ՛ք վար ձեր բարձունքից հեռաւոր

Ու տեսէ՛ք,

Ձեր աչքերովն ահարկու,

Ո՛վ յարալէզ աստուածներն իմ կենսատու.

Ողջ աշխարհը սուգ է մտել վշտաբեկ

Ու դիցակերպ իր հսկայից ուրբացած՝

Աղօթում է, աղերսում ձեզ զետնամած.

Խնայեցէ՛ք արեւ օրերն իր կեանքին.

Յարալէզներ, կենդանացրէ՛ք Արային:

ԲՈՒՈՐԸ

(Բեմից եւ դրսից)

Յարալէզներ, կենդանացրէ՛ք Արային.

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Մոլեգետեմ ծնկի եւ քեւաստած)

Յարալէզներ, նայեցէ՛ք վար հւ տեսէ՛ք.

Ես՝ Շամիրամ, ես՝ Դիցունին, Դշխոն Սէզ,

Որի ծնկները երբեք

Չեն խոնարհուել աստուածների ու մարդոց,

Որի թեւերը հրբեք՝

Պաղատագին՝ չեն կարկառուել ոչ ոքի,

Տեսէ՛ք, ահա վշտաբեկ

Ես ընկել եմ ձեր ոտքին:

Ո՛վ աստուածներ, նայեցէ՛ք վար եւ տեսէ՛ք...

Յարալէզնե՛ր, ես կը դարձնեմ ձեզ միակ

իմ աստուածը, եւ աշխարհն իմ ընդարձակ

կը տամ ես ձեզ իբր տահար:

Ես կը հիմնեմ ձեզ բազիններ անհամար

Ու կը խնկեմ ձեզ համար

Ազնուագոյն կնդրուկ, հազար բոյրերով,

Ու կը զոհեմ ես ձեզ կեանքեր բիւրհրով,

Որ՝ լափելով նրանց արիւնն՝ յագենաք:

Շնորհեցէ՛ք ինձ խնդիրքս այս սիրային,

Օ՛ տուէ՛ք ինձ, յետ տուէ՛ք ինձ Արային...

ԶԱՅՆԵՐ

(Մեղմ ու խուլ՝ մօտից ու հեռուից)

Յարալէզնե՛ր, կենդանացրէ՛ք Արային...

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Էլ աւելի մոլեգիւն)

Օ՛ լսո՞ւմ էք այս պաղատանքը զուժկան.

Ու ճիչերն այս,

Որ ուղղում է ձեզ իմ բանական յաղթական.

Կուգէ՞ք բերեմ ձեզ զոհ դառն,

Ո՛վ աստուածներ Յարալէզ,

Դէ՛հ, ասացէ՛ք, բանակս ամբողջ կը տամ ձեզ.

Միայն տուէ՛ք, տուէ՛ք ինձ իմ Դիւցազնին:

(Ուժգին որոտ ու կայծակ)

ԶԱՅՆԵՐ

(Բեմից ու դրսից)

Յարալէզնե՛ր, կենդանացրէ՛ք Արային...

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Շանքերի լայից կատաղած)

Խլացէ՛ք,

Ու կուրացէ՛ք դուք, շանթե՛ր,

Մի պատահէք խաւարի սիրտն այս զիշեր.

Այնտեղ վէրքըս, կեանքս են բուժում աստուածներ:

(Լուռիւն, խուլ որոտում միայն՝ շառ խորից)

(Մքի միջոց)

Սուրմա՛կ, դեռ եւս ոչ մի ծափ:

ՍՈՒՐՄԱԿ

Դեռ, ո՛չ, Դշխո՛յ:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Ի՞նչ, աղօթքներն իմ այսքան

Դեռ չե՞ն լսուել:

ԶԱՅՆԵՐ

(Շառ խորից՝ արձագանգի նման)

Կենդանացրէ՛ք Արային...

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Ընկնելով գահոյի վրայ)

Դիշերն ահա իմ երազած, սիրային.

Դարձեալ անվերջ սպասում.

Այնինչ, ննջել յուսացի ես իր գրկում:

Ի՞նչ, այսքան մօտ ու լինե՛լ այսքան հեռու.

Գէթ՝ տուէ՛ք ինձ, աստուածներ,

Գէթ՝ մի նշան յուսատու.

Խաւարն այս կուրծքս է՝ ճնշում,

Սողում են՝ սեւ կասկածներ

Եւ իծերի պէս զալարում իմ մտքում:

Եթէ ծագի յանկարծ լոյսը վաղորդեան,

Ու թեւերիս տան մի գիպկ անկենդան:

Եթէ Ժպրհին աստուածներ

Իմ խնդրանքին մնալ խուլ:...

Յարալէզներ, ինչքան լինէք զօրաւոր

Քարքանդ կ'անեմ ձեր տաճարները բոլոր:

Կ'աքսորեմ ձեզ աշխարհից,

Եթէ մերժէք դառնալ ցաւիս վշտակից:

Ես հզօր եմ երկրում ու ձեզ հաւասար,

Պարտաւոր էք հնազանդել իմ ծայնին:

ՍՈՒՐԾԱԿ

(Աղօթագիր)

Օհ, մի լսէ՛ք նրան՝ վշտից խեղաբար:

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Զարհուրագին)

Խեղդել՝, խաւա՛ր, այս մտքերն իմ գիւային.

Դո՛ւք, աստուածներ, մի լսէ՛ք ինձ, մոռացէ՛ք

Զառանցանքներս, ես վշտոտ եմ, յուսաբեկ:

(Շուրջիններին)

Դուք, ստրուկներ, ինձ լքել էք տանջանքում,

Օհ, ճիրաններ կարծես կուրծքս են խոշտանգում:

(Նաժիւթներ օրջապատում են նրան եւ խնամփօք տալ-

յում, օփում են նրա բուճեքը, ձեռքերը)

ՄԻ ՆԱԺԻՇՏ

Խնայի՛ր, Դշխո՛յ, խնայի՛ր անձրդ թանկագին:

ՇԱՀՆՈՒՐ

Իչի՛ր, ո՛վ քուն, յոյգերի քաղցր բալասան:

ՄԻ ՆԱԺԻՇՏ

Թո՛ղ տուր, Դշխո՛յ... (Վերցնում է զարդեր գլխի)

ԶԱՅՆԵՐ

Կենդանացրէ՛ք Արային:

ՄԻ ՆԱԺԻՇՏ

Դիք կը լսեն, Դշխոյ, քո կամքն անսասան:

ՄԻ ԱՅԼ ՆԱԺԻՇՏ Քո աղօթքին հրաման՝ կ'անսան անպայման:

ՄԻ ԱՅԼ ՆԱԺԻՇՏ Ո՛վ Դիցուհի՛, անգութ օրն այս անխնայ,

ՇԱՀՆՈՒՐ

Քրնի գրկում ծաղկեայ երազ թո՛ղ դառնայ:
Օգնեցէ՛ք մեզ, ո՛վ ոգիներ երկնային:

ՁԱՅՆԵՐ

(Դրսից խու)

Յարալէզներ, կենդանացրէ՛ք Արային:

Յիբում է խոր լուսինն եւ խաւար. երբեմն լուսն էն բուի վայել-
ներ եւ խալ անուռն ձայներ. հեզգեհե՛ւ հորիզոնը սկսում է ձգունել ու
կարմրել: Լսում են հեռուոր տրճագեղներ փողի ձայների, կեռկերուն ու
մարմուն: Լոյսը սկսում է ծայր տալ եւ աղօտ լուսաւորում Շամիրամի
վրանը, ուր Դոխան կնամ է, օրջապատում նաժիտներէից եւ բարձունքն՝
ուր դրում է Արայի մարմինը: Սուրմակ դանդաղ ու երկիւղած մօտենում
է, ծնւթորում եւ րաց է անում դէմքը: Դուրսը ընկնում է դիակի կրճիկն եւ
մնում է անսարժ մի բանի տպէ: Յետոյ ծածկում է Արայի դէմքը Դոխոյի
ծիրանիով, եւ երեսը ծածկած իր քիկնոցով իջնում է եւ մօտենում Շա-
միրամի վրանին: Շարժում վրանին մէջ. քաղուհին զարթնում է:

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Բնադարախ)

Սուրմա՛կ:

ՍՈՒՐՄԱԿ

Աւա՛ղ անցաւ գիշերը խաւար,
Բայց չի ծագել այլեւս արեւ ինձ համար,
Հանգա՛ւ, Դշխո՛յ, գեղեցկութիւնն իր անգին.
Իր արեւին հետ թո՛ղ օրերն իմ հանգին:
(Ընկնում է իր սրի վրայ)

Շամիրամ վեր է ստանում, ոտով մի կողմ է հեռում Սուրմակի դիակը,
եսալում է դէպի Արայի մարմինը: Սրբ հասնում է, րաց է անում դէմքը
եւ լուռ արձանանում: Դիբում է երկար առանց արեայայտութեան, բարա-
ցած նայումով: Դէմքը հեզգեհե՛ւ տեսնում է ինքնասոյգ երանութեան ար-
տայայտութիւն:

ՇԱՄԻՐԱՄ

Անշունչ ու նեխ դու, դիա՛կ:

Պարտադրեցիր զից իսկ կամքըդ առնական
Ու տուիր ինձ ակամայ իւր անգիտակ
Անհուն վայելքը մերժման:

Թող քո զեղը տենչավառ,
Հոչակիս հետ մնայ անմահ ու անմար:

Վերջին րառերի ընթացքին լուսն էն հեռուից փողի ձայներ, նախ
մեղմ, Շամիրամ խոր յուզումով օտրուկանում է դիակի դիակը ինքնամո-
ռաց եւ ինքնասոյգ: Յանկարծ մարտական փողի ձայներ լուսն էն աւելի
մօթից: Շամիրամ ցնցում է, սրափում եւ ուղղում:

ԶՕՐԱՊԵՏ

(Յնքադիր)

Ով զիցուհի՛, կռուի պատրաստ թշնամին,
Պահանջում է իր նահապետ Արային:

ՇԱՄԻՐԱՄ

(Դեխոյորեն)

Այստե՛ղ, Շահնո՛ւր. (ցոյց տալով դիակը) բացի ա՛յդ,
Շնորհի՛ր, է՛նչ որ ցանկանան:

(Դառնալով բանակին)

Պատրա՛ստ, զօրքե՛ր, մեկնումի:

Ծայր է ալիս սղոյնի աղաղակը «Շամիրամ», որ ալիք-ալիք խորանում է ու ծալւում՝ խուլ: Մարտական Շամիրամը յառաջանում է դէպի վրանը: Յանկարձ յեւ է դառնում եւ ցոյց ալիս դիակը:

Կորցրէ՛ք դրան:

Մինչ հեռւորդներ օջապատում են դիակը, Շամիրամ հասնում է վրանը: Անձնապահներ մտնում են բեմ ու գերիներ բերում են գահատուրակ: Շամիրամ նաժիօսների օգնութեամբ անցնում է սաղաւարաց, ծածկում է ծիրանին եւ տեղաւորում գահատուրակի վրայ: Յը օարժում է գահատուրակը, բարձրանում է ամեն կողմից իրացուցիչ ուժգնութեամբ նոյն աղաղակը:

ՇԱՄԻՐԱՄ...

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

24P.0702

U594115

(74) $\mu_{\text{max}} = 0.015$

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page, is visible at the bottom of the image.

(Mironovs-P)

[illegible]

(B: [unclear] [unclear])

Հիմնականում, դժգոք, անարդար

the 1st number in each column.

Die folgenden sind die Namen der Personen, die in der
Liste aufgeführt sind.

1. *Содержание*

...010970206

ԱՄԵՆ ԻՐԱԴՈՒՆՔ ՎԵՐԱՊԱՀՈՒԱԾ

1890

1900

1891

[~~XXXX~~]

[5n]

891.99

7-99

Գ Ի Ն Ը 150 Լ. Դ.

ՀԵՂԻՆԱԿԻ ՀԱՍՏԷՆ

COLLÈGE ARMÉNIEN
Rue Wadi Abou Djémil, 127
Beyrouth, Liban

ԳԱՆ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0076710

A ^{III}
6258